

GEÇMİŞTEN BUGÜNE YENİ-SÖMÜRGE TÜRKİYE

I. BÖLÜM: TÜRKİYE'NİN YENİ-SÖMÜRGELEŞMESİ (*)

Geçmişten Bugüne Yeni-Sömürgeci Yapı ve Günümüzde Türkiye'nin Sınıf İlişkileri

Giriş

Büyük devrimlerin ve muazzam alt üst oluşların yanında, utanç dolu kıyımlarla ve insanlığın büyük acılarıyla birlikte anılacak olan eski yüzyılımızın son çeyreği, yaşadığımız coğrafyanın da en çalkantılı, en karmaşık yıllarına denk düştü. Ortadoğu ile Avrupa'nın en keskin dönemecinde yer alan ve uzun yıllar boyunca emperyalist dünyanın sosyalizme karşı ileri karakolu olarak konumlanan yeni-sömürge Türkiye, süreç boyunca sistemde gerçekleşen bütün değişikliklerin ve gelişmelerin de pilot ülkesi oldu. Ve sonuçta, tarih, barbarlık gösterileriyle başlayan ama daha şimdiden ciddi kırılmalar ve umut işaretleriyle karakterize olan yeni bir yüzyıla doğru evrildiğinde, Anadolu ve Mezopotamya coğrafyası, yine bu genel manzaranın dışında değildi. 1960'ların sonunda canlanan ve sonra 1980'lerin başında çok ciddi bir karşı-devrimci ezilmeye sakatlanan bu coğrafya, ardından 80'lerin ortalarından itibaren dünyanın hatırı sayılır ulusal kurtuluş savaşlarından birinin yükselişini ve daha sonra 90'ların sonuna doğru da geriye çekilişini yaşadı. 50'ler 60'lar boyunca uygulanan klasik biçimler de, sonradan gelen tıkanma yılları ve uluslararası emperyalist politikalara paralel gelişen ekonomik-sosyal-politik restorasyon da hep aynı yeni-sömürgeci sürecin belirleyici unsurları oldular.

Böylece 2000'lerin ilk yıllarına gelindi ve süreç, devrimci sosyalistlerin önüne yeniden ele alınarak çözümlenmesi gereken bir dizi gelişmeyi çıkarmış durumda.

Yakın tarih diye nitelendirebileceğimiz son otuz-otuzbeş yılın esas olarak devrimci sosyalizmin temel nitelikteki bütün tezlerini doğruladığı, bu bağlamda özellikle Mahir Çayan tarafından Türkiye üzerine yapılan çözümlerinin bugün hâlâ en ciddi referans noktalarını oluşturduğu, en baştan rahatça söylenebilir. Hatta bir adım daha ileri gidilerek, özellikle son on yılda yaşadıklarımızın, bu saptamalarda belirtilen durumların tüm mantıki-tarihsel sonuçlarına dek ulaşmasına denk düştüğü ifade edilebilir. Gerçekten de örneğin yeni-sömürgecilik ilişkisinin, gizli işgal/emperyalizmin içsel olgu olması gibi durumların ya da yine ülke yönetiminin oligarşik niteliğine ilişkin belirlemelerin bugünkü kadar net biçimde görülebildiği başka bir dönem olmamıştır. Söz konusu saptamalardan bazılarının (oligarşi gibi...) bugün solun genelinde olduğu kadar burjuva yazarların dilinde de bir yer edinmiş olması, bu bakımdan rastlantı sayılmamalıdır. Yine örneğin, bir zamanlar eklektik ve uydurma olarak nitelenen "sömürge tipi faşizm" tanımlamasının Türkiye koşullarında tam olarak yerine oturduğu, en azından önümüzdeki somut durumun ne Hitlerci klasik faşist çerçeveye ne de burjuva demokrasisine denk düşmeyen bir özgünlük olduğu bugün herhalde daha iyi anlaşılmaktadır, vb.

Devrimci sosyalizmin bugünkü görevi, bu referans noktalarının üzerine sağlamca basarak yeni sürecin gelişmelerini çözümlmek, bu çözümlerden özellikle işçi sınıfının ve ezilen kitlelerin politik konumlanışına ilişkin dersler çıkararak politikleşmiş askeri savaşımızın yeni yönelimlerine, yeni bir yol kılavuzuna ulaşmaktır. Sosyalist Barikat dergilerinin önceki sayılarında çeşitli açılardan ele alınan bu çözümlerinin daha derli toplu ifadelendirilmesi bu açıdan önemlidir.

Gerçekten de özellikle son yirmi yıllık süreç, bütün toplumsal

dokuyu ve ezilen sınıfların sosyal-politik duruşlarını olduğu kadar egemen sınıflar cephesini de etkileyen ciddi gelişmelerin tanığı oldu. Yeni-sömürgeci ilişkinin Türkiye'nin yüklendiği yeni işlevlerle uyumlu biçimde derinleştirilmesine paralel olarak, tekelci burjuvazinin elit kesiminin oligarşi içindeki gözle görünür hakimiyeti, 80'lerdeki restorasyon ve ulusal kurtuluş savaşının şiddetiyle bağlantılı olarak kent ve kır nüfus oranlarınının 60'lardaki oranların neredeyse tam tersine denk düşecek ölçüde değişmesi, üstelik tarımın neredeyse tümünden çökertildiği koşullarda bu dalganın devam ediyor olması, bu arada kentlere yığılan bu nüfusun kapitalizmin yeni iş örgütlenmesiyle yeni işçi katmanlarına dönüşmesi, ardı ardına gelen krizlerle gitgide artan yoksulluk ve kırlardan şehirlere dek bütün ezilen sınıfların artık emperyalizmle daha doğrudan bir biçimde karşı karşıya gelmesi, vb. bunların en önemli olanlarıydı. Aynı sürecin ideolojik bir saldırıyla da katmerlendirilerek sınıfın eski yapısını bozan ya da bir anlamda yeniden biçimlendiren bir sonuca yol açması, emekçi kesimlerde yaratılan yıkıcı ve çürütücü ruh hali, eskinin toplumsal normlarının törpülenerek yeni davranış kalıplarınının, değerlerin toplumsal dokuya hakim kılınması ve devrimci hareketlerin ciddi güç kaybıyla birlikte ortaya böylece genel bir deformasyonun çıkması, şüphesiz devrimci öncülük iddiasında olan bir yapının dikkate alması gereken olgulardır. Çünkü aynı dönem, son derece yoğunlaştırılan karşı-devrimci şiddetle neoliberalizmin (ve iletişim patlamasınının üzerinden gelen ideolojik-politik saldırınının) bir arada iş gördüğü yeni koşullarda suni dengenin pekiştirildiği bir dönem de olmuştur. Ayrıca, "ekonomi dışı" bir faktörmüş gibi görünen kontr-gerilla rantları, karapara, uyuşturucu gibi yollardan elde edilen servet birikimleri de bu süreçte sadece iktisadi sistemin olağan bir parçası olmakla kalmamış, ezilen sınıfların sosyal-kültürel hayatını da etkileyen ciddi unsurlar olmuştur.

Buraya kadar bir çırpıda sıraladıklarımızdan da kolayca anlaşılacağı gibi, bütün bu gelişmeleri kör bir iktisatçı

bakışıyla ele almak ve anlamak mümkün değildir. Karşı karşıya olduğumuz olgu, ancak sınıfların karşılıklı duruşlarını, sürece müdahalelerini de kapsayan sosyo-ekonomik, politik ve hatta kültürel unsurları da dikkate alan bir noktadan çözümlenebilir ve zaten bizim çalışma boyunca yöntemimiz böyle olacaktır. Devrimci sosyalizm, üstünde yaşadığımız toprakların tarihini, akademik ya da başka amaçlarla değil, mücadelenin önünü açmak gibi somut bir amaçla ele alır ve bu çalışmanın amacı da bu anlayışa uygun olacaktır. Sosyo-ekonomik olgularla politik süreci bir bütünlük halinde ele alarak ilerlemeye özellikle dikkat gösterirken ayrıntılarda boğulmadan ilerlemeye çalışacağız.

• Emperyalizmle Bütünleşmeye Hazır Bir Potansiyel

“Türkiye’de Mustafa Kemal hükümeti gibi, İran ve Hindistan’daki ulusal liberal hükümetler, İngilizleri yurtlarından kovmuşlar ve siyasal bağımsızlıklarını İngiltere’ye kabul ettirmiş olsalar bile, ülkelerindeki kapitalist toplum yapısını elde tutmakla, ekonomik açıdan bağımlılıklarını aynı ölçüde sürdüreceklerdir. Siyasal bağımsızlık bu ülkeleri, kapitalizmin nüfuzundan veya yerli bir sanayi kapitalinin oluşmasından, üretim araçlarının özel mülkiyetine dayalı ulusal bir sanayi gelişmesinden kurtaramayacak; köylü sınıfı, kapitalizmin oluşma süreci içinde kendisini kesin bir yıkıma uğratacak olan acılı bir dönemden geçmek zorunda kalacak; köylülerin topraklarından kovulduğu ve ücretliler durumuna geldikleri görülecektir. İşçi sınıfına dönüşen köylüler, kendi ulusal burjuvazisine (veya yabancı burjuvazi) büyük tarım işletmelerine, yapımevlerine, madenlere ve fabrikalara gönderilecek, buralarda kapitalistleri zenginleştirme uğruna karın tokluğuna bir ücretle çalışmak zorunda bırakılacaktır. Emekçi yığınlar, sanayi sermayesinin boyunduruğu altında, bugün olduğundan daha kötü bir köleliğin içine düşeceklerdir.” (1920 Birinci Doğu Halkları Kurultayı Tarım Komisyonu Raporu, akt. Yerasimos, Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye, sf. 662) İran ve Hindistan

üzerinden yapılan aşırı genelleştirmenin tartışılır yanları bir yana, cumhuriyetin başlangıcında durum aşağı yukarı bu özete uygundur. İncelememizi çok uzak geçmişe yaymayı tercih etmemekle birlikte, bir başlangıç olarak cumhuriyetin kuruluşunu alırsak eğer, söylenebilecekler bellidir: Kemalizmin politik yönetim anlamındaki özgünlüklerinin ötesinde, işin başından beri, kapitalizm, sürecin esas yönüdür ve zaten tekelci kapitalizm çağında burjuva önderlikler bakımından başka türlü de mümkün değildir. Yine aynı çağda, ulusal bir kapitalist gelişme yolundan yürümek, emperyalist bağımlılık zincirinden uzakta kalabilmek de yine aynı türden önderlikler bakımından objektif olarak mümkün değildir. Zaten yüzlerce örnekle kanıtlanabileceği gibi Kemalist yönetimin kendisi de “memleketimizde birçok milyonerin hatta milyarderin yetişmesine çalışacağız”(1) vecizeleriyle ifade edilen bir çizgi üzerindedir ve yabancı sermayeye karşı tutumu da hiçbir zaman bir red tutumu değildir.

Bütün bunların altını en baştan çizmemizin nedeni, Türkiye'nin 1945'lerden sonra başlayan yeni-sömürgeleşme sürecinin bir boşluk üzerine oturmadığını ve belli bir kapitalist yönelim ve birikimin çok önceden mevcut olduğunu hatırlatmaktır. Bugün, Türkiye'nin en dibe itilerek kaderine terkedilmiş olan herhangi bir Afrika ülkesinden farklı olması ve “eksen ülke” sıfatıyla yeni sömürgeci zincir halkaları içinde belli bir yer işgal etmesi, kuşkusuz bu geçmişle ilgilidir. Süreç boyunca, “bu reformu ele almak, bütün ağaları ve eşrafı kaybetmek demektir. Şimdilik toprak reformu defterini kapadık”(2) diyerek kırdaki statükoya fazla dokunmadan esas olarak “hususî teşebbüs erbabınca tesisine imkân görülmeyen” büyük devlet işletmelerine yönelen ve bu işletmeleri de “hususî teşebbüs ve sermayeye çok geniş ve faydalı endüstri imkânları bahşeden”(3) bir politikayla geliştiren anlayış bu çizgisini değiştirmemiş, 1929 bunalımı gibi emperyalist sistemin büyük kırılma noktalarında alınan bazı özel önlemler dışında özel sermayeye birikim ve zemin yaratmak, böylece kapitalist dünya ile bütünleşmek, belirleyici amaç olmuştur. Şüphesiz bu

kapitalistleşme yolu, “bal tutan parmağını yalar” prensibine uygun olarak yürümüş ve öncelikle rejime sadık politikacılarla Çankaya ile arasını iyi tutan tüccarları gözetmiştir. Örneğin, 1935’te, %45’i İş Bankası’na, %27’si de Ziraat Bankası’na ait olmak üzere bankaların toplam sermayesi, 6.8 milyar liradır ve özellikle İş Bankası’nın Bayar’ın deyişiyle “uluslararası sermaye ile bağları olmayan” ve “ülkede herhangi bir rol oynamayan”(4) diğer bankaları yutması genel kural gibidir. Öte yandan Maden Bankası, Etibank, Sümerbank, Denizcilik Bankası gibi bir dizi işletme artık doğrudan sanayinin içindedir ve tekstilden çimento ve şeker dek bir dizi alanda ciddi büyüklükte işletmeler bu bankalar tarafından yürütülmektedir. 1939’a gelindiğinde, 113 büyük işletme toplam üretimin %73’ünü, geri kalan 893 işletme ise %13’ünü sağlamaktadır. Bugün neoliberalizmin “yük” olarak gördüğü bu büyük devlet işletmelerinin tümü, o dönemde kurulmuş ve “özel sermayeye” ucuz girdi ve altyapı sağlayan bir fonksiyon yüklenerek yeni-sömürgeci sürecin de arkaplanını oluşturmuşlardır. Bütün süreç boyunca Türkiye’ye yönelen emperyalist sermaye ihracının sınırlılığı ise, yönetimin ulusalcılığından çok emperyalist dünyanın kendi iç ilişki ve çelişkileriyle ya da emperyalist sömürü yöntemlerinin o süreçteki niteliğiyle ilgilidir. 1929’lardan II. Paylaşım savaşına değin olan süreç tüm emperyalist-kapitalist sistemin derin bir kriz içinde olduğu ve genel olarak emperyalist sermaye hareketlerinin ve dış ticaret ve yatırımların daraldığı, içe kapanma eğiliminin geliştiği bir süreç olarak biçimlenmiştir. Pazar sorununun ise daha çok sömürgelerin zor yoluyla yeniden paylaşılması temelinde çözümlenmesi esas alınmıştır. Bu dönemdeki devletçi uygulamalar ve devlet yatırımlarının yaygınlaşması esas olarak bu tablonun ürünüdür. Tüm kolaylıklara rağmen emperyalist sermayenin doğrudan yatırımlarının çok cılız kalması ve yerli sermayenin ise henüz zayıf oluşu nedeniyle, kapitalist alt yapının oluşturulması ve özel sermayenin önün açılması işi; devletin halktan topladığı vergiler ve diğer gelirlerle gerçekleştirilen devlet işletmelerine yüklenmiştir. Kaldı ki aynı dönemde Türkiye’nin dış borcu da hatırı sayılır

miktardadır: 1938'de 353 milyon, 1945'te ise 1.545 milyon lira...

Sonuç olarak, sonradan gitgide kangrenleşecek olan bir "parçalanmış mezopotamya" gerçeğini de arkaplanına alan, daha doğrusu uluslararası dengeler gereği bu coğrafyanın yalnızca kuzey bölümüne "razı" olan cumhuriyet, böylece bugüne dek ulaşan yoluna girmiştir. Daha ayrıntılı bir inceleme için okur, devrimci sosyalist hareketin başka metinlerine (özellikle Şafak Yargılanamaz I-II) başvurabilir; burada, konumuz açısından kısaca yapmak istediğimiz özet ise herhalde artık anlaşılmalı olmalıdır: Türkiye, II. Paylaşım Savaşı'nın sonuna gelindiğinde, klasik deyimle bir "muz cumhuriyeti" ya da kupkuru bir sömürge toprağı değil, emperyalist sistemle bütünleşmeye az çok hazır bir ticari sermaye birikimine ve yarım yamalak da olsa altyapı kurumlarına sahip bir ülkedir. Özellikle 1930-39 arasında Türkiye tarihinde bir daha asla yakalanamayacak olan %11.6'lık bir büyüme hızının görülmesi, 1925'te milli hasılanın %9.9'unu oluşturan sanayi kesimi payının 1939'da %18.3'e ulaşmış olması, hiç küçümsenemeyecek verilerdir ve şüphesiz bu gelişme özellikle devletle iş yapan müteahhit ve tüccarlar için de bir anlam ifade etmiştir.(5) Koç'un anılarında belirttiği gibi, onu "artık yabancılarla ortak mamul imalatına girebileceği" düşüncesine ulaştıran bu birikimdir. Yani bir yandan uygun kredi ve hammadde olanakları diğer yandan da şimdilik acentalıkla yetinse de "iş i büyütme"ye hazır görünen yeni zenginler vardır. Bu, hem yeni-sömürgeci ilişkilere geçişi hızlandıran ve işgalin gizlenmesini kolaylaştıran, hem de en azından başlangıçta daha yüksek bir gelişme temposu ve tarımdaki kapalı yapıları yavaş yavaş çözmenin olanaklarını sağlayan bir unsurdur.

• İleri Karakol Türkiye

Türkiye'de bütün bunlar olurken II. Paylaşım savaşı sona ermiş, dünyanın güçler dengesi ve emperyalist hegemonyanın unsurları kapsamlı biçimde değişmiştir. Emperyalizmin III. Bunalım dönemi olarak adlandırdığımız 1945 sonrası sürecin en

tipik özellikleri, sosyalist ülkelerin artık dünyanın yaklaşık 1/3'ünü oluşturuyor olmalarının (ve bu prestijin etkisiyle artmakta olan halk savaşlarının) bir sonucu olarak emperyalist sistemin egemenlik alanlarının olağanüstü düzeyde daralması, buna karşılık dünyanın yeniden paylaşılmasının klasik yöntemi olan emperyalistler arası savaşların önünün yine aynı nedenden ötürü tıkanmış olmasıdır. Bu, M. Çayan'ın deyişiyle emperyalizmin "en öldürücü" aşamayı yaşamaya başlaması demektir.

Bu durum, bilindiği gibi başlıca iki gelişmeyi dünya planında öne çıkarmıştır: Süreç boyunca bir yandan "soğuk savaş" söylemi altında kapitalist üretim, büyük ölçüde askeri ihtiyaçlara ve hegemonyayı güçlendirmeye hizmet eden diğer teknolojilere odaklanırken, diğer yandan ise yüzölçüm olarak daralmış bulunan pazarların hacim olarak derinlemesine geliştirilmesi amacıyla yeni-sömürgeci ilişkiler ön plana çıkarılmıştır.

Öte yandan aynı süreç, emperyalist dünyanın güçler ilişkisini de köklü biçimde değiştirmiş, savaştan en az zarar görmüş güç olarak çıkan ABD emperyalizmi İngiltere'nin geleneksel üstünlüğüne son vererek emperyalist-kapitalist dünyanın hegemonik gücü olmuştur. Öyle ki, savaş sonrasında Marshall Planı gibi projelerle Avrupa'yı "onarıp" komünizme karşı ayağa kaldırmayı amaçlayan ABD, 1962 yılına gelindiğinde, İngiltere'deki yatırımlar içindeki hisse senetlerinin %72'sine, Almanya'da %34'üne, Fransa'da ise %45'ine sahiptir. (6) Aynı biçimde ABD ordusunun da hatırı sayılır bölümü, özellikle Avrupa ülkelerindeki üslerde konumlanmış durumdadır. Kısacası, ABD, sistemin hem patronluğunu hem de jandarmalığını kesin biçimde devralmıştır. Ekonominin askerileştirilmesi, genel olarak anti-komünist bir "savaş çığırtkanlığı"nın üzerine bindirilse de esasen ekonomiyi rahatlatan bir olgu olarak gelişmiştir. Yani, Paul Baran'ın çok yerinde olarak belirttiği gibi, Pentagon, "tehlikenin kendisini değil atmosferini" istemektedir; bir Pershing füzesinin yapımında toplam olarak 600 şirketin iş yüklendiği düşünülürse, bu

anlaşılabilir bir şeydir. Hatta, ABD ekonomisinin kriz devreleri ile bölgesel savaşlar ve siparişler arasındaki ilişki kronolojik olarak bile izlenebilir.(7) Eski türden kaba sömürgeciliğin tam olarak karşısına konulmayan ama onunla birlikte ağırlıklı olarak yürütülen yeni-sömürgecilik ise dönemin ezilen halklarına dönük başat politikasıdır. “Eğer Batı, sömürgeciliğin statükonun devamıyla kesintisiz olarak sürüp gitmesini isteseydi, şiddetli bir devrimi kaçınılmaz kılacak ve kaçınılmaz bir yenilgiye uğrayacaktı. Başarı kazanabilecek tek politika, 700 milyon bağımlı insanın daha ileri durumda olanlarına barış içinde bağımsızlıklarını tanımaktı” diyen eski CIA patronlarından J. Foster Dulles’ın sözleri durumu yeterince iyi özetlemektedir. “Dış yardımlar”, krediler ve ortak yatırımlar yolundan yürütülen bu politikanın özü, bağımlı ülkelerde az çok palazlanmış yerli işbirlikçilerle çoğunlukla hafif ve orta sanayi anlamında ortak yatırımlara girişmek, koruma altında yürütülen bu ilişkiler yoluyla iç pazarı derinleştirerek sömürüyü artırmaktır. 1929 yılında yalnızca 1.8 milyar dolar olan ABD’nin dış ülkelerdeki imalat sanayi yatırımlarınının 1970’te 32 milyar dolara ulaşması, sermaye ihracınının bileşimindeki bu değişikliğin açık ifadesidir. Aynı rakamlar petrolde 1.1 (1929) ve 22 milyar dolardır (1970). Bunun politik alandaki ifadesi ise, yoğun askeri yardımlar, ikili anlaşmalarla, işbirlikçi yönetimlerle ve kültürel yayılma ile emperyalist hegemonyanın bu ülkelerde bir “içsel” olgu haline getirilmesi, böylece çok daha sağlam bir bağımlılık biçiminin yaratılmasıdır. O günlerin ABD başkanı Eisenhower’ın “hükümetimizin elindeki bütün olanakları seferber ederek dışarıya daha çok özel sermaye akmasını sağlamak. Bu, bizim dış politikamızın ciddi ve gayet açık amacıdır; bütün iş, yabancı ülkelerde böyle yatırımlarımız için yeni ve daha iyi bir iklim yaratmaktır” derken kastettiği budur. M. Çayan’ın “gizli işgal” olarak adlandırdığı bu durum, emperyalizmin bizzat oligarşi içinde bir güç olarak mevcut olmasıdır. Bu politikanın elbette bütününü değil ama hiç hafife alınamayacak bir bölümünü ise Vietnam günlerininin ABD Savunma Bakanlarından

MacNamara çok iyi özetlemektedir: “Askeri dış yardım yatırımlarımızdan aldığımız en büyük karşılık, ABD ve denizaşırı ülkelerdeki eğitim merkezleri ve askeri okullarda yetiştirilen seçme askerler ve uzmanlardan gelmektedir. Bunlar ülkelerinin gelecekteki liderleri, iş yapmasını bilen ve bunu liderlik ettikleri kuvvetlere öğretebilecek kişilerdir.” Türkiye açısından bakıldığında ABD’nin 1945 sonrasındaki ilgisinin nedenleri başlangıçta biraz “askeri” kaygılara dayalıymış gibi görünse de durumun aslında pek de öyle olmadığı kesindir. Anti-komünist paranoyanın etkisiyle Türkiye’ye özel bir askeri önem verildiği doğrudur elbette. Gerçekten de Sovyetler Birliği’nin altındaki Türkiye, olası bir provokasyon merkezi olarak güçlendirilmiş, bölgedeki gerici rejimlerle birlikte paktlar kurması sağlanmış ve yine MacNamara’nın deyişiyle bu durum “ABD’nin savunmasının bir devamı olarak”(8) algılanmıştır. Türk ordusu kastedilerek “Cheap Soldier” (ucuz asker) ve “bekçi köpeği” gibi kavramların üretilmesi, Türk ordu karagahlarında ABD’li “uzmanların” cirit atması, generallerin ABD’li çavuşlar tarafından “eğitilmesi” ve hatta sadece “gerilla savaşları içersinde ve tabur üniteleri halinde harekât yapacağı için” Harp Okullarınının öğretim süresinin iki yıla indirilmesi girişimleri, rastlantı değildir. Tümen seviyesine varana dek her büyük karargaha bir ABD’li danışman ekip (field team) verilmesi ve Amerikan Askeri Yardım Kurulu’nun adeta Savunma Bakanlığı gibi çalışması, hep aynı dönemin olgularıdır. Ama bütün bunların ötesinde yeni-sömürgecilik, bütünsel bir süreç olarak işlemiştir. Rockefeller’in 1956’da ABD Başkanı Eisenhower’a sunduğu raporda Türkiye’yi kastederek söyledikleri yeterince açıktır: “Hükümet özel sermaye yatırımlarını özendirmeli ve onlardan akıllıca yararlanmasını bilmelidir. Bu tip yatırımlar yardımıyla birçok siyasal amaca ulaşılabilir. Bu tip özel sermaye yatırımları, zamanla bütün gayrimeşru muhalefeti ve politikamıza karşı direnişi ortadan kaldıracak ya da nötralize edilmelidir. Ayrıca bizi desteklemekte kararsız ya da sallantılı bütün özel girişim ve çıkar çevrelerini etkilemelidir. Aynı zamanda ABD ile

işbirliğine hazır yerli iş adamlarına yardım artırılmalı ve böylece bu iş adamlarının ilgili ülkenin ekonomisindeki kilit noktalarını ele geçirmeleri, buna dayanarak politik etkilerini artırmaları sağlanmalıdır”(9)

Gerçekten de 1945'ten sonra başlayan ve sayıları bile bilinmeyen ikili anlaşmalar sonucunda bir yandan Türkiye ekonomisini yeniden düzenlenirken, diğer yandan da yoğun bir işbirlikçi kadrolaşma yaratmaktadır. Türkiye'de DPT'de çalışmalar yapan bir ABD uzmanının deyişiyle “on yıldan fazla bir süredir Türkiye'de faaliyette bulunan ABD Yardım Programı, şimdi meyvelerini vermeye başlamıştır. Önemli mevkilerde Amerikan eğitimi görmüş bir Türk'ün bulunmadığı bir bakanlık, bir kamu iktisadi teşekkülü hemen hemen kalmamıştır.”(10)

Bu artık, tam da bir zamanlar İsmet İnönü'nün “bir görev veriyorum, sonucu bana gelmeden Washington'un haberi oluyor” dediği durumdur ve Türkiye artık ABD üniversitelerinde yetişmiş parlak “prensler”e alışmaya başlayacaktır. Esasen ta 1920'lerden beri adım adım emperyalizmle işbirliği yoluna giren Türkiye, 1950'lere geldiğinde Adnan Menderes'in deyişiyle “Amerika ne verirse alacak ne yaparsa kabul edeceğiz” noktasına gelmiş ve Kore macerasına dahil olarak NATO üyeliği de “hak edilmiş”tir.

• Çarpık-Bağımlı Sanayileşme

Amerikan Missouri zırhlısının boğazda törenle karşılanıp şerefine hatıra pulları bastırıldığı günler, artık aynı zamanda Türkiye'nin “kalkınma hamlesi”nin başladığı günlerdir. Özellikle Standart Oil Şirketinin Başkan Yardımcısı ve ABD Dışişleri Bakanlığı Danışmanı Max Weston Thornburg'un kapsamlı raporundan sonra süreç hızlanır. Tek parti döneminin “devletçiliğinin” ne kadar büyük bir tehlike olduğunu belirleyerek işe başlayan ve bütün büyük sanayi girişimlerini lüzumsuz ilan eden Thornburg'un asıl vurgu yaptığı konu, tarımdaki feodal ve yarı-feodal parçalanmışlığı ve kentlerdeki henüz bütünsel bir yapı ve gelişkinlik düzeyine ulaşmamış olan

kapıyı ifade eden “yüzlerce küçük Türkiye’den oluşan” Türkiye’nin pazar bütünlüğünün gerçekleştirilmesidir.

Gerçekten de ABD yardımlarının da etkisiyle ilk ele alınan konu haberleşme ve ulaşım olmuş, Karayolları Genel Müdürlüğü gibi büyük kurumlar bu dönemde kurulmuş ve bugün bile kullanılan bütün büyük karayolları hızla inşa edilerek limanlar, vb. düzenlenmiş, enerji alanında da ciddi adımlar atılmıştır. Dış yardımlar da giderek daha fazla sanayi alanına kaymış, 1949-1969 arasındaki toplam yardımın 945 milyon doları İktisadi Kalkınma Hibe Yardımı, 555 milyonu Program Kredileri, 501 milyonu proje kredisi olarak Türkiye’ye girmiştir. Bu arada askeri yardımların da özel sektöre yönelik fonlar içerdiği biliniyor. Örneğin 1950’lerde, besin yardımı adı altında Türkiye’ye satılan ABD tarım ürünü fazlasının karşılığı Türkiye’deki ABD personeline harcanmakta, kalanı ise Cooley Fonu adıyla sermayesinin en az %20’si ABD’li olan şirketlere kredi olarak verilmektedir; ki 1949-1966 arasında bu fonun miktarı 489 milyon dolardır. IMF ve diğer uluslararası fonlarla tanışma da bu dönemdedir. IMF, 1947’de 5 milyon, 1952’de 10 milyon 1953’te ise 20 milyon dolarla kapıyı açmıştır. Dünya Bankası da aynı süreçte 20 milyon dolardan fazla kredi verir. Ayrıca Avrupa Ödemeler Birliği (EPU) de 55 milyon dolarla sürece katılır. Dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar’ın “Türkiye’de harcanmış her dolar verimli bir toprağa ekilmiş, refah ve bereket tohumları verecek bir tohum gibidir” nutukları eşliğinde başlayan yoğun borçlanma süreci, daha sonraki elli yıl boyunca kesilmeden devam edecektir.

Tabii bütün bunların 1940-45 yılları arasında Türkiye ekonomisinin yaşadığı büyük bir durgunluğun ardından gelmesi de önemlidir; gerçekten de Türkiye, bu yıllarda, tarihinin en ahlaksız haraç harekâtı olan “varlık vergisi” yoluyla bile düzeltemediği derin bir kiz içindedir.

Bütün bu hibe ve borçların dağılımını düzenlemek için Türkiye Sınai Kalkınma Bankası’nın kurulması da aynı döneme denk düşer. Tüzüğü bile Dünya Bankası uzmanları tarafından yazılan

bu banka, şüphesiz dış kredileri “Hazreti Ömer adaleti”yle dağıtmamakta, örneğin 1954’te toplam kredilerin %56’sı şirket sayısının %12’sini oluşturan 35 büyük şirkete giderken geriye kalan %88’i ise işin sadakasını almaktadır. Bankanın 1950-59 arasında dağıttığı toplam kredi ise 341 milyon dolardır.

Aynı süreçte, “köhnemiş eski kafalıların tasfiyesi”ne bağlı olarak Türkiye’nin yabancı sermaye yasaları da yeniden düzenlenmiş, böylece örneğin 1951’den 1965’e kadar Türkiye’ye giriş yapan yabancı sermaye 494 milyon dolar olmuştur. Bu sermayenin önemli bir bölümü de (217 milyon dolar) şüphesiz nakit değil, patent ve makine türü yatırımlardır ve %85’i de imalat sanayiine yatırılmıştır. Yine 1951’de transfer edilen kârların yatırılan sermayeye oranı %0.6 iken 1965’te %143’e ulaşması son derece çarpıcıdır. ABD sermayesinin yayın organı Journal of Commerce, o zamanlar açıkça, “bazı ülkelere sözde milliyetçi gruplar yabancıların kendilerini sömürdüğünü öne sürüp bunların sınırdışı edilmesini isterken, Türkiye tam tersine petrollerinin değerlendirilmesi yolunda kapılarını yabancı sermayeye açmaktadır” diyerek Bolivya ve İran’a Türkiye’yi örnek göstermektedir. Ayrıca yabancı sermayenin durumu kontrol edebilmesi için yoğun yatırımlar yapmasına da gerek yoktur aslında; çünkü bütün bu işler etkin bir koruma altında, ucuz girdiler, ucuz devlet kredileri, vergi muafiyetleri ve ucuz işgücü kullanmakta ve yatırılan sermayenin büyüklüğünden daha geniş bir alanı denetlemektedir. Hatta Rozaliev’in yerinde olarak belirttiği gibi bazen “sermayesi %100 yerli olan firmalar bile, çok kez yabancı bir adı kullanmaktan başka bir anlama gelmeyen bir patent hakkı yüzünden yabancı firmaların denetimi altına girebilmektedir.” (11) Örneğin Stefanos Yerasimos’un verdiği rakamlara göre 1968’de emperyalist metropollere yapılan toplam kâr transferinin %24.6’sı patent hakkından doğmaktadır ve Berec, Ytong, Marley gibi örneklerde kâr tamamen patent hakkına dayanmaktadır. Kaldı ki, yabancı sermaye olgusu salt nicel bir olgu da değildir. Ülkedeki sınai ve sosyal gelişme arttıkça ortaya çıkan büyük pazar karşısında yetersiz kalan yerli-küçük

girişimler de yabancı sermayeye teslim olmakta ve içinde tek kuruluş dış kaynak olmaksızın da firmalar dışa bağımlı olabilmektedir.

• Bir Sürecin Resmi Tanımı: İthal İkameci Sanayileşme

“Daha önce yurtdışından ithal edilen malların uygulanan koruyucu ve özendirici önlemlerle yurtiçinde üretilmesi” olarak tanımlanan(9) “ithal ikamesi” kavramı, şüphesiz bu durumu ifade etmek için pek dürüst bir kavram değildir. İlk bakışta çok “ulusal” bir kalkınma yoluymuş gibi görünen bu strateji, emperyalizmin yeni-sömürgecilik politikalarının dönem boyunca uygulanan temel sömürü modelinin adı olmuştur. Ve bu anlamda modelin temel mantığı, emperyalist şirketlerle ortak olarak kurulan her üretim alanının gümrük duvarları, vergi kolaylıkları ve o malın ithaline getirilen kotalarla korunması; ucuz girdiler ve ucuz işgücüyle rahatlatılmasına dayanır. Böylece, düşük yatırım miktarlarıyla bir tür yapay kâr cenneti yaratılırken, dikensiz gül bahçesinde ya da “oksijen çadırı”nda hızlı bir gelişme yakalanmakta ve yüksek oranda transferler yapılabilmektedir. Yani emperyalist şirket, eskiden son ürün olarak bu ülkeye sattığı malın üretiminin “belli bir aşamasını” (bu daha çok montaj aşamasıdır ve bu nedenle kurulan sanayilerde ‘montaj sanayi’, ‘hafif sanayi olarak tanımlanmıştır) son derece elverişli koşullarda ülke içinde yapmakta ve aynı malın yerli biçimde üretiminin ya da dıştan girmesinin önlendiği koşullarda bu durum olağanüstü kârlara yol açmaktadır. Bu sürece yeni-sömürge ülkenin çürümüş bürokrasisi ve türlü çeşitli yolsuzluk biçimleri de girdiğinde her şey kendiliğinden yoluna girmektedir zaten.

Bu anlamda ithal ikamesi emperyalizmin sermaye ihracındaki bileşim değişikliğinin bir sonucudur. İşin bir başka yönü de söz konusu üretim birimlerinin kuruluşu için gerekli makinelerin ithalatının çoğu kez yine aynı çokuluslu şirketlerden yapılmasıdır. Hatta dönem boyunca ABD ile yapılan bütün ikili anlaşmalara verilen kredilerin Amerika’dan ithal edilecek makineler için kullanılması zorunluluğu getirilmiş ve

yardım kurulları da bu işleyişi sıkıca denetlemişlerdir. Böylece sanayi alt yapısı krediyi veren ülkeye bağımlı hale gelmiştir. Yardım ve kredilerin ilk başlardaki destekleyici yanı da budur zaten. Krediler ve yardımların ihracata oranı üzerinden yapılmış bir hesaplama göre, özellikle Almancıların dövizlerinin gelmeye başladığı döneme kadar ara malları ve makine ithalinin en önemli kaynağı bu kredilerdir.(12) Çünkü sömürünün aslında en önemli alanlarından birini de bu ithalat oluşturmaktadır; 1953-1960 arasında Türkiye'nin tüketim malları ithalatı %19.8'den %9.6'ya düşerken, makine ve teçhizat ithalatının sürekli yükselerek %44.8'e varması bunun göstergesidir. Sonuç, tam ve kesin bir bağımlılıktır. 1973 yılı itibarıyla yapılan bir çalışmanın ortaya çıkardığı gerçek, tüm imalat sanayiinde dışa bağımlılık oranının %38, örneğin lastikte %66, kimyada %43 olduğudur. açıkça anlaşıldığı gibi, ithal ikameci kalkınma stratejisi, tam ve kesin bir bağımlılığın öbür adıdır. Üstelik bu bağımlılık, ticari, mali, teknolojik alanların tümünü kapsamaktadır ve geçmişe göre çok daha "sağlama alınmış"tır.

• Normal Olmayan Tekelleşme ya da "Sıçrama"

Ama yine de, tamamen emperyalist dinamiğin kontrolünde olsa da bu bir "kalkınma" ve "sanayileşme"dir. Evet, bağımlılığın ötesinde bu korumalı sanayileşme, Avrupa'da 100 liraya alınan bir nesneyi 300 liraya satmak gibi akıldışı bir cennet bahçesine de sahiptir ama yine de sanayileşme sanayileşmedir! Bu yoldan, Türkiye örneğin 30'lu yıllarla kıyaslanmayacak bir kapitalistleşme yaşamış, özellikle 1970'lere dek geçen sürede belli büyüme hızlarını yakalamıştır. Örneğin 1963-1967 tarihleri arasında ekonominin büyüme hızı, %10.8 gibi hiç küçümsemeyecek bir rakamdır. Ve bu arada, 1950'de Gayrı Safi Yurtiçi Hasılanın %45'ini içeren tarımın payı, 1980'de %23'e düşerken, aynı süreçte sanayinin payı %10'dan %22'ye yükselmiştir.

Bu sanayileşmenin temel özelliklerinden biri dışa bağımlılığı ise, diğeri de yarattığı çarpık ve hastalıklı tekelleşme

biçimidir. Çünkü sürecin en önemli unsurlarından biri, sanayileşmenin emperyalizm ve işbirlikçi devlet mekanizması tarafından yönlendirilmesidir. Örneğin yatırılan sermayenin neredeyse yarısına varan vergi indirimleri, 1970'te çıkarılan yasayla şirketlerin fabrika-imalathane bina yapım vergilerinden tamamen muaf tutulması, "vergi iadesi" adıyla bilinen geri ödemeler, gümrük vergilerinin kolaylaştırılması, vb... dönem boyunca Türkiye'de bir alanda tek başına yada birkaç firma ile birlikte egemen olmayı son derece kolaylaştırmıştır. Aynı biçimde büyük firmalar için banka kredilerindeki bütün vergi ve harçların kaldırılması, faiz farkı ödemeleri ve başka bütün kolaylıklar, işbirlikçilerin emrine amadedir.

Bu mekanizmalardan en önemlisi ise şüphesiz, ülke içinde üretilen malların ithalatına kotalar yoluyla belli sınırlar konulması ve tabii alanda emperyalist çıkarları törpüleyen heveslilerin ortaya çıkması halinde de bu kotalarla oynanmasıdır. Böylece son derece az sermaye miktarıyla bir alana girilip devlet katında "bağlanan" önlemlerle (ki emperyalistler için bu hiç zor değildir) alana tamamen hakim olmak mümkün olabilmektedir. Görüldüğü gibi bu "kalkınma" yolu, aynı zamanda son derece "ekonomi dışı" faktörleri de içermekte, işbirlikçi politik yönetimlerin, çürümüş-satılık bürokrasinin de yoğun katkılarıyla yürümektedir. Bu sistemde herhangi bir yerel üreticiyi bir gecede ürettiği malın ithalatını serbest bırakarak, kredilerini dondurarak, vb. binbir yoldan mahvetmek ve bir diğerini yükseltmek mümkündür ve pratikte de bu yollar yüzlerce kez uygulanmıştır. TSKB kredileri, dış yardımdan fonlar ve bütün diğer kolaylıklar, yalnızca işbirlikçiler ve büyükler için geçerlidir; sizin girmenizle herhangi bir alandaki kârlılık oranı düşecekse örneğin, bir sabah uyandığınızda işlerinizin tersine döndüğünü görebilirsiniz, vb... "Herkes eşittir" ama "bazıları daha fazla eşittir." Çünkü, para parayı çekmekle kalmaz, "para adamı da çeker" ve o adamlar "suyun başında"dırlar. Tekellerin kurduğu eğitim kurumları, ABD üniversiteleri için sağlanan burslar, ikili anlaşmalarla kurumlara yerleştirilen uzmanlar,

uluslararası finans kurumlarında “yetiştirilip” ihtiyaç halinde ülkeye gönderilen parlak bürokratlar, şirketlerle devlet kurumları arasında durmadan iş değiştiren yöneticiler, şirket yönetim kurullarında bol maaşlarla ödüllendirilen eski generaller, hepsi bu işler içindir. Özellikle mali kurumların yönetimlerinin zaman içersinde parlamenter denetim sürecinden tamamen koparılarak “bağımsızlaştırılması”, bu bakımdan işleri daha da rahatlatmıştır, kotalardan ruhsat işlemlerine ve “plana uygunluk” ölçütlerine dek bütün kriterler bu güçler tarafından belirlenmektedir.

Bu anlamda Mahir Çayan’ın “emperyalizmin içsel olgu olduğu” tesbiti, salt politik değil aynı zamanda iktisadi anlamda da geçerlidir; emperyalist sermaye odakları, salt kendi elemanlarıyla değil, alışkanlıkları, çıkar ilişkileri ve tarzıyla da ülke ekonomisinin ve siyasetinin “içinde” bir olgu haline gelmiştir giderek. Bütün bunların hepsi birden, ithal ikameci dönem boyunca, işbirlikçi burjuvazinin Batı’daki örneklerdeki gibi uzun bir rekabetçi dönemden geçmeden, dış dinamik ve iç koruma koşullarında “sıçramalı” bir yoldan hızla tekelleşmesi sonucunu doğurmuştur. Yani Türkiye tekelci burjuvazisinin en kodomanları, bu aşamayı atlamış, atlatılmıştır.

Bu, Rozaliev’in Lenin’den yaptığı bir alıntıyla anlatmaya çalıştığı şeydir: “Bazen gelişme, yoğunlaşma yoluyla kartellere açılır -diyor Lenin-, ama her zaman değil. Bazen senetlerin tahvili yoluyla birden tröste varılır, örneğin ‘koloni demiryolu inşasında’... Teknik yoğunlaşma, teknik içinde ileridir; mali yoğunlaşma, tekelci sermayenin geri teknik içinde sınırsız egemenliğini güçlendirebilir ve güçlendirmektedir.” Bundan hareketle Rozaliev’in söyledikleri, duruma birebir olarak denk düşüp düşmediği tartışması bir yana, oldukça önemlidir: “Lenin’in gelişmiş ülkeler için istisna olarak işaret ettiği şey, Türkiye’de kural olarak meydana geliyordu. Mali yoğunlaşma, tempo bakımından sanayideki yoğunlaşmayı geride bırakıyor ve maddi üretim

alanındaki geri tekniğin egemenliği içinde büyük sermayeyi güçlendiriyordu. (...) Türkiye’de ince bir tekelci sermaye katmanının var olması ve büyümesi, devletin etkin desteği olmaksızın olanaksızdır; çünkü tekeller, esas olarak, kapitalizmin genel bunalımının üçüncü aşamasının koşullarında doğmuşlar ve gelişmişlerdir.”(13)

Sonuç olarak, gerçekleşen şey, normal olmayan bir yoldan, sıçramalarla oluşan bir tekelleşmedir ve yaklaşık otuz yıldır THKP-C çözümlmelerinde sık sık vurgulanan “çarpık kapitalistleşme” kavramının en önemli ayaklarından biri de budur.

▪ Tarımın Yeni-Sömürgeci Yoldan Çözülmesi

Sürecin çarpıklığının bir başka yanı da feodal tarımsal yapının burjuva demokratik devrim yolundan tasfiyesinin gerçekleşmemesi, daha doğrusu yeni-sömürgecilik koşullarında bunun zaten imkânsızlığıyla ilgilidir. 1935 ile 1971 yılları arasında hiçbir ciddi bir anlam ifade etmeyen 13 adet “toprak reformu” yasa taslağının iz bırakmadan geçip gittiği, tarımdan alınan verginin aynı süreçte neredeyse sabit kaldığı (1960’ta bütçenin %0.3’ü) ve yine dönem boyunca büyük toprak sahiplerinin ellerindeki arazilerin toplam tarım toprağının %30’una yakını oluşturduğu hatırlanırsa, bu söylediğimiz daha iyi anlaşılabilir. Prof. Cevat Geray’ın son derece yerinde olarak belirttiği gibi bu mesele “büyük ölçüde siyasal güçler dengesiyle” ilgilidir. Ama öte yandan, yine de yeni-sömürgeci kapitalistleşme, tarımsal yapıyı büyük ölçüde dönüştürmüştür.

Bunu görebilmek için, çok fazla istatistik bilgiye de gerek yoktur; bugünkü tarımsal yapının elli yıl öncesinin süreciyle kaba bir karşılaştırılması bile durumu anlamak için yeterlidir; tarımdaki feodal ilişkiler büyük ölçüde çözülmüş ve tarımsal üretim kapitalist pazara neredeyse tümüyle bağlanmıştır. Yeni-sömürgeci “kalkınma” süreci boyunca tarımı izlersek, bunun yöntem ve göstergelerini de kolayca görürüz.

a) Her şeyden önce, daha Thornburg raporundan beri emperyalist güçlerin vurgusunun "tarıma yönelik sanayileşme" üzerine yönelmesi ve bugün tarımın neredeyse ortadan kaldırılmasını öğütleyen Dünya Bankası'nın 1950 raporunda "tarım öne çıkmalıdır" diye özel olarak dayatması, esasen feodal-kapalı yapıların adım adım çözülmesi isteğini ifade etmektedir. Ancak istenen, "reform" gibi yollar değil, deyim yerindeyse "zenginleştirerek çözme" yöntemidir, yukarıdan aşağıya bir operasyondur.

b) Zenginleştirici çözümün ilk adımlarından biri, özellikle DP döneminde yoğun olarak uygulanan tarım alanlarını mera ve orman katliamı yoluyla genişletmektir. 1934 ile 1960 arasında tarım alanlarının toplam büyüklüğü tam tamına iki misline çıkmış, Prof. C. Orhan Tütengil'in deyişiyle artık bu tarihten sonra mevcut toprağın sınırlarına varılmıştır. Ama bu arada kapitalistleşme sürecinin yarattığı etkilerden duyulacak hoşnutsuzluğu törpüleyecek bir memnuniyet de, özellikle büyük toprak sahipleri bakımından, yaratılmıştır. Yalnızca onlar değil ama; ekili toprağın birkaç yılda gösterdiği bu kadar artıştan genel olarak köylü nüfusu da yararlanmıştı, ki bu operasyonun 1940'lı yılların derin bunalımından sonrasına denk düşmesi, ciddi bir onarım anlamına gelmiştir.

c) Ama bu, salt tarım alanlarının yüzölçümsel genişlemesi anlamına gelmemiş, tarımsal üretimin bileşimi de aynı süreçte köklü bir değişikliğe uğramıştır. Daha az teknoloji gerektirmesi ve dış pazardan çok doğrudan gıda ürünü olarak içe dönmesi nedeniyle geleneksel olarak kapalı-feodal ekonominin simgesi sayılan buğday üretiminin düşüşü, buna karşılık tütün, pamuk, vb. gibi sınai bitkilerin üretiminin artışı bunun en açık göstergesidir. 1938-1968 arasındaki dönemde buğday ekimi yapılan topraklardaki artış %78 iken tütün tarımındaki artış %196, pamukta ise %138'dir. Aynı yıllar içersinde örneğin pamuk üretimindeki verimlilik artışı da %185'tir. Yine 1949'dan sonra buğday ithalatına başlanırken tütün ve pamuk, toplam tarım ürünleri ihracının %55'lere

çıkar. Bu tür ürünlerin en önemli özelliği ise kapalı yapıyı çözücü nitelikte olmalarıdır; çünkü bu ürünler, buğdaydan farklı olarak kapitalist pazara çıkmaksızın kapalı ekonomik yapılar içersinde tüketilemezler ve hatta fiyatlar uluslararası tekeller tarafından belirlendiği için doğrudan uluslararası kapitalist işleyişe bağlıdırlar. Bu ürünlerin bir başka özelliği de, doğrudan paraya dönüşmesi ve basit değişim ilişkilerini törpülemesi, bir anlamda tüketim kapasitesini de artırmasıdır. Nitelikleri gereği bir yandan sanayi üretimini hammadde olarak besleyen, diğer yandan ise teknoloji ve ilaç-gübreye duyduğu ihtiyaçtan ötürü yerli ve yabancı burjuvaziye bağlanan bu ürünler, doğal olarak tefeciliğin gelişkin biçimlerini yaratmakta, böylece başka bir kırsal sermaye birikiminin de önünü açmaktadır.

d) Ürün bileşimindeki bu değişikliğin en önemli sonucu ise tarımdaki yoğun mekanizasyondur. Bu anlamda 1948'de toplam ithalat içinde %7.5 olan tarım araçları ithalatının 1955'te birden %34'e çıkması, 1940'ta bütün Türkiye'de sadece bin olan traktör sayısının on yıl sonra, 1950'de tam yirmi üç misli artarak 31 bine çıkması ve 1955'te 40 bin rakamına ulaşması çok çarpıcıdır. Aynı biçimde, 1936'da 104 olan biçerdöğer sayısının 1967'de 7 bin 840 olması ve bu arada traktör, vb ile işlenen arazi miktarının 1950'de 16 bin 585 hektardan 1976'da 281 bin hektara fırlaması, zirai ilaç kullanımının, geliştirilmiş tohum kullanımı ve sulamanın olağanüstü artışı, bütün bunların hepsi, feodal yapının tedrici çözülmesinin de işaretleridir. Bu arada toplam kredi miktarı içindeki tarımsal kredi miktarları da birkaç kez katlanarak artmış ve tabii doğal olarak bu kredilerin aslan payı da büyük toprak sahiplerine gitmiştir. Bu ise tarımdaki "zenginleştirerek çözme" yöntemine hizmet etmiş, sonradan sanayiye akacak olan birikimlerin, ağalıktan şirket sahipliğine giden yolların önünü açmıştır. 1952'de yapılan bir araştırmaya göre, tarım makinesi sahiplerinin %93'ü makine bedellerinin %60'ını kredi olarak almaktadır ki, bu durum yerel politik ilişkiler nedeniyle orta kesimlerin bile önünü açmaktadır.

e) Bu süreçte genel fiyat endeksleri içersinde tarım ürünleri fiyatlarının uzun süre yüksekte tutulması da hem bir politikanın eseridir hem de büyük toprak sahiplerinin politik gücünün henüz tekelci burjuvazinin hesaplaşamayacağı kadar fazla oluşuyla ilgilidir. Boratav'ın 1960-1976 yıllarını kapsayan bir çalışmasından anlaşıldığı gibi çeşitli dalgalanmalar yaşansa da dönem boyunca tarım/sanayi ticaret oranlarında tarımın ciddi bir üstünlüğü (1960'da 100 olan oran, 1976'da 145'tir) vardır.(14) Süreç, açıkça bir çatışma ve uyum diyalektiği içersinde yürümektedir. Yeni-sömürgeci düzenin çarkları oturmaya başladıkça, ekonomik ve politik düzeyde güç kazanan burjuvazi, yavaş yavaş, mevcut oligarşik ittifakı bozmadan, işleri kendi yönüne doğru yontmaya başlamaktadır. 1968'den sonra özellikle başlayan bu girişimlerde tarımsal kredilerin toplam kredilere oranı gerilemese de yerinde saymaya başlıyor, tarım ürünleri fiyatlarındaki artışlar özellikle 70'li yılların ortalarından sonra ciddi biçimde (tütün, 1973'te %24.6 iken 1977'de 13.8'e, buğday 21.2'den %11.5'e) düşerken bir "altın devir" bitiyor. Buna karşılık sanayi üretiminin ulusal gelirdeki payı artıyor. 1963-1972 arasında tarımın büyüme hızı %3'lerde gezinirken imalat sanayiindeki hız %9'dan aşağı düşmüyor.

f) Ancak tarımın ülke ekonomisindeki payı azalırken aslında bu durum, en azından uzun süre, mevcut ittifakı zorlayan bir unsur olmamıştır. Çünkü tarımın payı genel olarak azalmakla birlikte bu gelirin iç paylaşımının büyük toprak sahiplerine giderek daha fazla zenginlik sağladığı kesindir. 1960'lı yıllarda örneğin toplam tarımsal gelirin üçte birini işletmelerin %3'ü alırken geri kalan üçte ikiyi ise tarım nüfusunun %97'si paylaşmaktadır. Dolayısıyla, özellikle yeni döneme uyum göstererek tarımdaki birikimlerini ticarete ve sanayiye aktarmaya eğilimli olan büyük toprak sahipleri açısından ciddi bir sorun bulunmamaktadır. Bu süreç aynı zamanda büyük toprak feodallerinin büyük tarım kapitalistlerine dönüşme süreci olmuştur. Feodal ve yarı-feodal tarım işletmeleri ise büyük kapitalist tarım

işletmelerine dönüşmüştür.

▪ Genel Sonuç: Oligarşinin Çatışmalı Bütünlüğü

Sonuç olarak, yeni-sömürgeci/bağımlı kapitalistleşmenin ilk dönemi, tarım alanına bir aşamalı çözülme süreci olarak yansımış, kesinlikle bir demokratik devrim/dönüşüm yolundan değil, yukarıdan aşağıya kapitalist ilişkilerin sızması biçiminde gerçekleşen bu çözülme, politik dengeleri koruyan bir nitelik göstermiştir. Tarımdaki toprak büyük toprak mülkiyetinin özüne asla dokunmayan bu uygulama, öte yandan kapalı-feodal yapıları zaman içersinde tasfiye etmiş ve kapitalist pazara bağımlı bir üretim-dolaşım sistemi yaratmıştır. Bu, Çağlar Keyder'in çok yerinde olarak belirttiği gibi, bu, "bir üretim tarzından diğerine geçiş olarak değil", "bir üretim tarzının hakimiyetinden diğerinin hakimiyetine doğru" gerçekleşmiştir. Dış yardımlar ve tarım üretime sağlanan kolaylıklar nedeniyle bu geçişin sancıları da kısmen azaltılmış, böylece oligarşik diktatörlük içindeki zoraki bütünlük yeni-sömürgeciliğin bu ilk dönemi boyunca devam ettirilebilmiştir.

Çarpık gelişmiş tekelci burjuvazi ile tarımda korunan statükonun en önemli ayakları olan büyük toprak sahipleri ve tefeciler arasındaki ilişkinin zoraki niteliği, şüphesiz çıkarların birbiriyle çatışmasından kaynaklanmaktadır ama buna karşın işbirlikçi tekelci burjuvazinin henüz duruma tek başına hakim olabilecek gücü de bulunmamaktadır. Ancak artık bu ilişki bir "eşitler ilişkisi" de değildir; işbirlikçi tekelci burjuvazi (ki bunların bir bölümünde büyük feodallerin kapitalistleşen tarım işletmeleri içinde elde ettikleri birikimleri sanayiye yatırmaları sonucu oluşmuştur, yani tarım kökenlidir), gitgide artan bir hızla süreçteki ağırlığını ortaya koymakta ve şimdilik iktidarı paylaşırsa da sömürünün esas payını kendisine ayırmakta, bütün mekanizmalara hakim olmaktadır. Bu alandaki asıl köklü bunalım ve yeniden biçimlenme ise daha çok bağımlı kapitalistleşmenin tıkanıdığı bir sonraki dönemde gerçekleşecek ve esas olarak 80'lere doğru

gelindiğinde işler değişmeye başlayacaktır.

▪ **Kırda Değişim ve Sosyal Sonuçlar**

Yeni-sömürgeciliğin bu ilk dönemi (1945-1980 süreci) boyunca

olmuştur. Tarımda gerçekleşen mekanizasyon ve verimlilik artışına karşılık toprağın belli ellerde yoğunlaşmasının daha da belirginleşmesi, özellikle küçük üretim yoluyla endüstriyel bitkilerin üretilmesinin yaygın olmadığı bölgelerden büyük bir göç dalgasını başlatmış, toprağın yetmediği ya da elden kaptırıldığı her noktada büyük insan toplulukları büyük kentlerin kenarlarına yığılmıştır. Tabii bu kesimlere birde tarımda makineleşme sonucu artık kendilerine ihtiyaç duyulmayan büyük yoksul topraksız köylüler -marabalar, yarıcılar vb.- kitlesi de eklenmiştir. Elbette bu göç dalgası, kentlerdeki kapitalist üretim birimlerinin emici kapasitesinin bir sonucu olarak değil, kırsal yoksullaşmasının insan yığınlarını püskürtmesi olarak gerçekleşmiş ve çarpık bir kentleşmenin yolunu açmıştır. Birinci büyük göç dalgası olarak adlandırılabilen bu sürecin bir sonucu olarak 1950-1975 döneminde kırsal nüfus oranı %81.6'dan %58.2'ye düşerken kent nüfusu %18.4'ten %41.8'e yükselmiş ve bu eğilim daha sonraki dönemlerde de sürekli olarak artmıştır. Aynı dönemde başka ilde doğan insanların genel nüfusa oranı da belirgin bir artış göstermiştir. Sonuçta, örneğin 1968 yılı gibi erken bir tarihte bile, hiç göç vermemiş köy oranı toplam köylerin dörtte birinden azını oluşturmaktadır. Yine göçün kaynağı da zaman içerisinde değişmiş, önceleri Batı ve Orta kesimlerden gelen göç dalgalarına, 1965'ten sonra feodal yapıların çatırdamasına paralel olarak Kürdistan da katılmıştır. Daha sonra gelen ikinci büyük dalga ise Almanya yönüne doğrudur ve önce kente henüz göçmüş köylüleri, daha sonra da doğrudan köy nüfusunu emen bu çekim merkezi, hatırı sayılır bir insan topluluğunu çekip götürmüştür. Her iki durumda da kentlere giden insanlar, düpedüz kırsal yoksulluğuna oranla nisbeten daha "iyi" sayılabilecek koşullarla karşılaşmışlar, bu durum da onların politik davranışlarına dek yansımıştır.

d) "Operasyonun sertliği, zırai nüfus bakımından ağırlı olmuştur. Geri bir düzen içinde geçimini sağlayan ortakçılar, kiracılar ve hatta bir kısım küçük mülk sahipleri kendilerini birden yeni düzen içinde tarım işçisi olarak

bulmuşlardır.”(15) Tarımda kalanlar açısından ise durum işte böyledir. Gerçekten de yeni-sömürgeciliğin bu ilk döneminde topraksız köylülerin oranı gitgide artmakta ve yoğun bir tarım işçiliği yaşanmaktadır. Tam işçiliğin dışında yarı-üretici yarı-işçi statüsünde olanların tam sayısını bilmek mümkün olmamakla birlikte, 1950’de topraksız ailelerin toplam tarım nüfusuna oranı %14.5 iken 1973’te bu oranın %21.8 olması çarpıcıdır. Yarı-işçilerle birlikte bu nüfus, tarım nüfusunun %50’den fazlasını oluşturmakla birlikte milli gelirden aldıkları pay %9’u geçmemektedir; yani tam olarak bir “diptekiler” grubu söz konusudur.

e) Geniş aile yapısının parçalanarak dağılması da aynı sürecin bir başka sonucudur. Daha 1968 yılında bile köylerdeki çekirdek aile oranınının %55 rakamıyla Türkiye ortalaması olan %59’a yaklaşması, eski türden geniş-koruyucu aile yapısının tarımdaki bitişini göstermektedir. Tahmin edileceği gibi bu zayıflama, büyük toprak sahibi kesimlerde daha az ve topraksızlarda daha fazladır. Büyük toprak sahibi kesimlerde %22 olan çekirdek aile oranı az topraklılarda %58’dir, ki bu da büyük bir işçileşme ve göç-kopuş hareketinin yaşandığını göstermektedir.

f) Tarıma dayalı kalkınma politikası, tabii ki sadece traktör sayısındaki artış anlamına gelmemiş, kırdaki genel verimlilik yükselişi ve “köylünün cebinin para görmesi” diye anılan “zenginleşme” dönemi, sadece büyük toprak sahiplerini memnun etmemiş, genel sosyal göstergeleri son derece çarpık biçimde de olsa Kemalist dönemle kıyaslanmayacak ölçüde yukarıya çekmiştir. 1938-1950 arasında bir kuruş artmayan tarımdaki milli gelir, ilk kez bir artış göstermiş, en azından yollar, okur-yazarlık oranı, elektrik kullanımı, hastane-yatak sayısı gibi alanlarda kısmi gelişmeler yaşanmıştır. Bütün bunların normal bir kapitalist ülkeyi bırakın Türkiye’nin büyük kentleriyle bile karşılaştırılması mümkün değildir ama ne olursa olsun, yüzlerce yıllık geri yapılanmanın içinden gelen bu coğrafyada bir anlam taşımıştır. Sonraki dönemlerde

dayanıklı tüketim mallarının, beyaz eşyanın, TV ve otomobil gibi araçların kırsal kesime doğru yayılması, bu eğilimi beslemiş ve sonuçta eski dar ekonomik hayata oranla suni-dengeyi de destekleyen bir gelişme -nisbi refah duygusu- illizyonu oluşmuştur.

g) Öte yandan kırdaki nüfus azalması sadece metropollere doğru bir hareket anlamına gelmemiş, küçük yerleşim birimlerinin belli bir ölçüde azalmasıyla birlikte genel olarak kırsal alanda da bir toplulaşma yaşanmıştır. 1925'lerden 1970'e uzanan süreçte, köy sayısı 40 binden 35 bine gerilerken, bucak ve kasaba sayılarında bir buçuk misli artış görülmüş, nüfusu 150'den az olan yerleşim birimlerinin sayısı 1935-1975 arasında yarı yarıya azalmıştır. Kapitalist ilişkilerin kıra nüfuz etmesiyle gerçekleşen bu olay, bir yandan da belli bir kontrol mekanizmasını ortaya çıkarmıştır.

h) Bu kontrol mekanizması, politik açıdan canalcı önemdedir. Çünkü ulaşım-haberleşme ağının yaygınlaşmasıyla birlikte bu toplulaşma, devlet iktidarının ideolojik ve baskıcı aygıtının en ücra köşelere dek yayılması anlamına gelmiştir. Yeni-sömürge kapitalistleşmesinin pratik bulmadığı demiryolları uzunluk ve taşıma açısından gündün güne erirken, 1948'de 9 bin km olan devlet karayollarının uzunluğu 1963'te 34 bin 586 km'ye ulaşmış, köy yolları ise salt 1963 ile 1967 arsından üç misli artmıştır. Bu durum bir yandan sosyal hayatı renklendirip ekonomik canlanma sağlarken diğer yandan da oligarşik diktatörlüğün merkezi otoritesini bütün coğrafyaya yaymasını sağlamıştır. Yeni-sömürgeciliğin siyasal düzeneğini olarak yukarıdan aşağıya doğru faşist bir devlet yapısının inşası (sömürge tipi faşizm) bu koşullarda oldukça uygun bir zemin bulmuştur. Kentlere yığılan ve hiç bir demokratik mücadele deneyimine sahip bulunmayan emekçiler daha ilk andan itibaren sıkı biçimde halk hareketlerine karşı çok yönlü olarak örgütlenmiş ve merkezileştirilmiş bir devlet yapısı ile karşı karşıya kalmıştır. Yoksul ve örgütsüz emekçilerin toplumsal davranışlarına "büyük", "güçlü", "herşeye kadir"

devlet anlayışı egemen hale getirilmiştir.

i) Bu merkezi otorite, aynı zamanda geleneksel aşiret yapılarını da en azından ekonomik anlamda oldukça zayıflatmış, daha doğrusu yerel egemenlik alanlarını sınırlayarak oligarşinin resmi kurumlarının kırsal hayata nüfuz etmesini beraberinde getirmiştir. Mevcut statükoyu çok fazla zorlamayacak oranda da olsa yerel hukuk ve idari işleyiş merkeze bağlanmış ya da tam doğru bir anlatımla söylersek bu yerel işleyişlerin merkezi iktidar için tehlikeli olmasının önünü büyük ölçüde kesmiştir. Bir yandan en gerici ideolojik akımları ve diğer üstyapısal kurumları muhafaza eden oligarşik diktatörlük, diğer yandan ise kendisini hem ideolojik alanda hem de günlük zor kullanımı alanında kırsal bölgeye yaymıştır. Böylece en gerici tarikat örgütlenmeleri ve aşiret ilişkileri ile tarımın modernizasyonu aynı süreçte, bir arada yürüyebilmiştir. En büyük gerici tarikat olan Nur grubunun, bütün süreç boyunca DP-AP geleneğinin destekçisi olması ve özellikle yerel düzeylerde yağlı kapıları da tutması rastlantı değildir.

j) Kısacası, yeni-sömürgeci ilişkinin ilk döneminin tarım ve köylülük üzerinde yarattığı sonuçlar, geleneksel yapıların ve feodal üretim ilişkilerinin aşama aşama çözülmesi ama buna karşılık üstyapıdaki mevcut gerici statükonun ise çok yavaş biçimde değişimi üzerine kuruludur. Bu durum, tarım alanındaki milyonlarca insanın yaşam biçimlerinin paramparça edilmesi anlamına gelmiş, bir yandan kentlere yığılan, diğer yandan da kırsal alanda tutunmaya çalışan insanlar sonuçta büyük bir sosyal-siyasal çalkantının içine düşmüşlerdir. 1970'lerde sürecin tıkanma noktalarına gelindikçe üretici mitinglerinin, toprak işgallerinin boy göstermesi ve bunların devrimci güçlerle buluşması bu bakımdan rastlantı değildir.

▪ Çarpık Kentleşme ve Toplumsal Bilinç

Yeni-sömürgeci düzenin Türkiye'de yarattığı en önemli sosyal sonuç, şüphesiz milyonlarca insanın metropollere yığılmasıyla

sonuçlanan büyük göç dalgalarıdır. On-onbeş yıl gibi kısa bir sürede büyük bir hızla gerçekleşen iç-göç, kısmen bölgesel merkezlere yönelse de büyük ölçüde metropol nitelikteki üç-dört ili hedef almış, sonuçta büyük bir şişme gerçekleşmiştir. Daha 1970'te Ankara, İstanbul ve İzmir, toplam şehir nüfusunun %31'ini barındırır hale gelmiş, özellikle İstanbul bu konuda başı çekmiştir. 1963'te 10'dan fazla işçi çalıştıran işletmelerin %45'i, ticari işletmelerin %50'si ve ticari işlemlerin %56'sı bu şehirdedir. Aynı tarihlerde dört büyük il, imalat sektörünün %61'ini, ticaretin %72'sini ve üretilen katma değer %82.9'unu kapsamaktadır. Kapitalizm, aslında her zaman ve her yerde başlangıçta son derece düzensiz ve çarpık kentler yaratır; Marks'ın deyiimiyle "doğal olarak büyümüş kentlerin yerine bir gecede oluşan, modern, endüstriyel kentlerin geçmesi" kapitalizmin en tipik özelliğidir. Ama yeni-sömürge Türkiye'nin kentleşme gerçeği, bu endüstriyel kentler tarifine de uygun değildir. Çünkü, her şeyden önce, bu yığılma, kentlerin "çekim gücü"nden çok kırların "püskürtmesi"yle oluşmuştur. 1960 ile '70 arasındaki açıklanan sanayileşme hızı %7 iken kentleşme hızının %18 olması, bunun açık göstergesidir; yine örneğin 1963 itibarıyla İstanbul'daki işçi çalıştırma kapasitesi 154 bin civarında iken aynı yılda kente gelen insan sayısının birbuçuk milyona yakın olması da aynı gerçeği gösterir. İzmir için de durum böyledir. Adana'da ise aynı tarihte dışardan gelenlerin sayısı kentte doğmuş olanların tam dört katıdır. 165 bin göçmene karşın kentin çalıştırma kapasitesi 15 bini geçmemektedir. Yani sonuçta, "kayıp" bir nüfus vardır ortada. Çarpık gelişme kırlardaki milyonlarca insanı yurdundan etmiş ama bu insanları ne mekan olarak ne de üretim-istihdam kapasitesi olarak kapsayabilecek bir kapasite de üretmemiştir. Bu, kendisini son derece çarpık bir gelir tablosuyla ortaya koymakta, örneğin İstanbul'da, kent nüfusunun %20'si gelirin %69'una el koyarken, %60'ı ise gelirin %10'una sahip olabilmektedir.

a) Bunun en başta gelen sonucu ise ekonominin marjinal alanlarına yoğunlaşan yüzbinlerce insanın çarpılmış hayat

biçimleridir. Bugün enformel sektör olarak tanımlanan belirsiz işler kategorisi konusunda daha 1980'de Cumhuriyet gazetesinde yapılan bir araştırma, İstanbul'da yaklaşık bir buçuk milyon insanın "normal" işçilik dışında yollardan hayatını kazandığını ortaya koymaktadır. Daha öncelerinde, 1965'te bile toplam tarım-dışı işgücünün %48'inin bu kategoride olduğu belirlenmektedir, ki DİE'nin rakamları bu bakımdan sağlıklı değildir; çünkü işsizlik belirlemesi "iş arayanlar" üzerinden yapılmaktadır; oysa bu yüzbinlerce insan kendisini "iş sahibi" olarak görmektedir. Yani kırlardan koparak kentlere yığılan nüfus, buralarda tamamen açlığa mahkum olmamakta, bir biçimde ekonominin "kıyısında" durumu idare edebilmektedirler, çünkü esas olarak çarpık-sıçramalı tekelleşme, ekonomik hayatın yüzlerce yan sektörünü, ara aşamalarını açıkta bırakmakta ve buralarda insanların geçimini sürdürebilmesi mümkün olmaktadır. İ. Tekeli'nin deyimıyla "şehirde modern kesimin dışında, bu kesim tarafından emilemeyen bir kesim kalmaktadır... Bu grup, şehirde büyük toplumsal bunalımlar doğurmadan varlığını korumaktadır. Şehrin modern kesimlerine hizmet ederek, yeni iş imkânları bularak, daha çok kendi emeklerine dayanan, düzensiz, örgütlenmemiş iş olanaklarından yararlanarak şehirde geçimlik bir gelir düzeyine ulaşabilmektedir." Başka bir deyişle söylersek, ekonominin örgütlü sektörleri, örgütsüzlüğe de alan bırakmakta, örneğin "boya" sektörü yabancı markaların denetimi altında olsa da "boyacılık" denilen iş bu kontrolün dışında kalmaktadır, vb... F. Başkaya'nın deyimıyla "sondan başlayan" sanayileşme süreci, ara aşamaları ortada bırakmaktadır.(16) Üstyapıda süren feodal (hemşerilik, akrabalık) ilişkilerinin de katkısıyla kırdan tamamen mülksüz olarak gelen insanlar bile böylece kent hayatının köşelerine tutunabilmekte, hatta münferit örneklerde de olsa sınıf atlama olanaklarına bile kavuştukları olmaktadır. Kentin belli iş alanlarının bugün bile hâlâ belli hemşerilik ilişkilerinin elinde olduğu bu çerçevede hatırlanabilir. Sonuçta, maruz kaldıkları sömürü oranı sanayi işçilerine göre daha yüksek olsa bile, şüphesiz bu insanların sosyal hayatları kopmuş oldukları kırsal hayata göre daha

katlanılabılır olmakta, “taşın toprağı altın olmadığı” bir süre sonra daha iyi anlaşılrsa da uzunca bir süre dengeleyici mekanizmalar işlemektedir, çünkü sonuç olarak insanların değer yargıları en azından başlangıçta “kırdaki bıraktıkları yaşantıyla kıyaslama” yöntemiyle oluşmaktadır. Toplumsal hareketin en yaygın olduğu 1969’da bile Prof. Kemal Karpat’ın yaptığı bir genel gecekondular araştırmasında, insanların en çok %7’sinin “hayatlarından tamamen hoşnutsuz oldukları” sonucu çıkmaktadır. Çünkü bu kentleşme olgusunun en önemli sonucu, göçmen olmanın getirdiğı “İstanbul’u fethetme” hırsıyla yoğun sömürü koşullarınının iç içe geçerek yarattığı bir bilinç çarpılmasıdır.

b) Öte yandan bu tablo, mekan düzeyinde de “gecekondular” olgusuyla tamamlanmaktadır. Gecekondular ise kategorik olarak gelişmiş kapitalist ülkelerdeki “sefalet mahalleleri”nden farklıdır; burada kent hayatında “kaybedenler”in yığıldığı sefil mekanlar yerine “kırdaki kaybetmiş olanların kaderini kentte aradığı” bir durum söz konusudur ve bu anlamda bir yeni-sömürge klasiğı olarak gecekondular, kente “uyum sağlama” aracı ya da en azından çabasıdır. Boş alanlara hızla ve mümkün olduğunca ucuz yoldan kurulabilen gecekondular mahalleleri, kentten itilmenin değil kente yaklaşma, onun içine girme talebinin ifadesidir. Böylece akrabalık-hemşehrilik ilişkileri üzerinden oluşan bu mahalleler, zaman içerisinde daha dış çemberlerin, daha yoksul mahallelerin oluşumuyla “içte” kalmakta, gitgide daha fazla şehir hayatınının bir parçası olmaktadır. Bu, kentin kaymak tabakasına göre çok alt düzeyde bir hayat olsa da kırdaki geriliğe ve “yeni gelenlerin hayatına” göre nisbeten daha “yüksek” sosyal göstergelere denk düşmekte, böylece, en azından yeni-sömürgeciliğinin ilk balayı döneminde büyük ölçüde bir pasifikasyon aracı olarak da iş görmektedir.

c) Şüphesiz her biri ayrıntılı incelemelerin konusu olabilecek çarpık kentleşme olgularından biri de iş ve mekan düzeyindeki bu büyük alt üst oluşların yarattığı olağanüstü kültürel

çarpılmadır. Zaman içersinde büyük ölçüde lümpen “iş”lere ve hayat biçimlerine de açılan bu kapılar, büyük ölçüde mistisizme ve “şikayet”e dayanan, devrimci sınıf bilincini bir başka yönden törpüleyen yeni bir kültür yaratmış ve beslemiştir. Zaman zaman “arabesk” adı altında salt müzik gibi belli dar alanlarda ele alınsa da aslında çok daha geniş anlamda bir hayat biçimine ve “ideoloji”ye denk düşen bu kültür, klasik anlamdaki sınıf ve kent kültürünün yerini doldurmuş, sonuç olarak da bir dengeleyici mekanizma olarak iş görmüştür.

d) Ve nihayet, yeni-sömürge kentleşmesinin dördüncü önemli unsuru, kırdan püskürtülerek kentlerin çevresine eklenen insanların, bu kez kırdakinden daha somut bir biçimde devlet mekanizmasıyla, zor aygıtıyla karşılaşması, onu, sadece çıplak şiddet anlamında değil, günlük resmi işlemler, ulaşım-haberleşme, vb gibi bütün alanlarda da her an hissetmesidir. Medyayı ve okul dahil bütün ideolojik araçları da kapsayan bu etki, özellikle toplu davranışın gücünü daha iyi bilen işçi sınıfı dışındaki belirsiz kategorilerde daha çarpıcı olmuş, uzunca bir süre belli bir bilinç çarpılmasına yolaçmıştır.

▪ İlk Dönemde İşçi Sınıfının Durumu

Yeni-sömürgeci kapitalistleşme sürecinin 1945-1980 arasındaki dönemi kapsayan bu ilk süreci ve özellikle ilk yirmi yıl, Türkiye tarihinin en yoğun işçileşme dönemidir. Bütün bu süreç boyunca işçi sınıfı bir yandan nicel olarak büyümüş, bir yandan da büyük fabrika birimlerinde bir araya geldiği ölçüde nitel anlamda da belli bir gelişme göstermiştir. 1950’lerin genel olarak grevsiz ve patlamasız geçen atmosferinden sonra, 1960’ların tekil grev ve mücadelelerinden, 1970’in 15-16 Haziran’ına gelinmiş ve düzenin her tıkanma noktasında giderek artarak 1979’da onbinlerce işçinin grevde olduğu şartlara dek ulaşılmıştır. Ancak bu süreç, sancısız değildir. İç dinamiği sakatlanarak dışa bağımlı biçimde geliştirilen Türkiye kapitalizmi, işçi sınıfının gelişiminde de ciddi sorunlar yaratmıştır.

a) Sürecin bir yandan somut çalışma anlamında insanları işçileştirirken öte yandan da onların “proleterleşmesini” geciktiren niteliği bunlardan ilkidir. Her şeyden önce montaj sanayiinin çok büyük üretim birimleri gerektirmeyen yapısı, işçi kitlelerinin büyük birimler halinde bir araya gelmesini önemli ölçüde engellemekte, böylece sermayenin büyük birimler halinde merkezileşerek üretimi aynı ölçüde toplumsallaştırdığı bir klasik kapitalist gelişme ortamı, yeni-sömürge koşullarında tam olarak yaşanmamaktadır. Elbette bu büyük işletmelerin var olmadığı anlamına gelmez. Hatta işçi sınıfının en diri güçleri süreç boyunca bu tür işletmelerdedir. Ancak bu işletmeler emperyalist ülkelerdeki yaygınlık ve çapta değildir. 1960’ların ortalarında ondan az işçi çalıştıran işletmelerin çalıştırdığı işçi oranı hâlâ %44.5’tir. Mevsimlik ve geçici işlerin oranı hâlâ yüksektir ve proletaryayı her çeşit kişisel-himayeci ilişkiden kopararak tam mülksüzleştiren süreçler oldukça ağır işlemektedir.

b) Bu, proletaryanın beslendiği kaynaklarla da ilgilidir. Yerleşik kent nüfusunun alta düşen unsurlarından çok, asıl kaynağını kırdan kente göçten alan işçi sınıfı, böylece henüz kırdan kopamamış, kentin kaygan ve güvensiz zemini karşısında eski feodal bağlarını da kesmemeye gayret eden bir durumdadır. Artık büyük işletmelerde az çok kadrolaşmış sanayi proletaryası dışındaki geniş kesim, hâlâ “biraz dışını sıkıp köye geri dönme” düşlerini ya da “köye de yaslanarak kente katlanma” iyimserliğini yitirmemiştir. 1969’larda Sanayi Odası Başkanı Ertuğrul Soysal’ın “mutlu azınlık” diye nitelediği sanayi proletaryası dışındaki kesim, ayrıca tipik bir proleterin “yalnız”lığına da sahip değildir; hâlâ büyük ölçüde feodal bağlarla kuşatılmış bulunan ve bu bağları yeni-sömürgeci vahşi kapitalizm koşullarında bir tür sosyal güvence olarak algılayan geniş işçi yığınları, kırla bağlarını koruduğu ölçüde belli bir dar görüşlülüğe de sahip olmakta, sınıf bilincinin gelişimi yavaşlamaktadır. Özellikle ilk 1950-60’lı yılların zaman zaman sıçramalara izin de veren ortamında -eski ahlaki değerlerini terketmek koşuluyla- “kendi

kendinin patronu olup işi büyütme" düşü canlıdır; en azından birkaç örnek bile bu canlılık için yetmektedir. Ayrıca yukarıda sözünü ettiğimiz feodal bağlardan ve çarpık ekonominin sağladığı yan alanlardan ötürü, proletaryanın alt sınırı (2000'lerin Türkiye'sinde olduğu gibi) doğrudan doğruya açlık ve uçurum dünyasına açılmamakta, herhangi bir düşüş sırasında kayalıkların kenarında tutunulabilecek bir dal parçası, bir aile bağı, bir işporta tezgahı, vb. hâlâ bulunabilmektedir.

c) Aynı dönemde, 1971'deki cunta kesintisi dışında, reel, yani enflasyon oranından temizlenmiş haliyle ücretlerin düzenli bir artış göstermesi bir başka olgudur. 1963 yılı 100 olarak kabul edildiğinde, 1976 yılında reel ücret endeksi 145'tir. Bu, dönem boyunca devrimci sendikacılığın gelişimine bağlı olduğu kadar sistemin iç işleyişine de bağlıdır. Her şeyden önce, sanayi mallarına oranla tarım ürünlerinin ve onlardan üretilen malların fiyatlarının belli ölçülerde korunabilmesi, mevcut ücretin gücünü artırmaktadır. Ayrıca KİT'ler aracılığıyla özellikle işçi sınıfının kullandığı bir çok tüketim malının sübvansiyonlarla ucuz tutulması ve yine işporta gibi marjinal işler sektörünün sürekli olarak piyasanın altında fiyatlarla çalışması, onarıcı faktörlerdir. Bu arada sürece, köyle sürdürülen gıda, vb dayanışması ve konut sorununun gecekondu yolundan nisbeten ucuz atlatılması gibi unsurlar da girmekte ve böylece normal ücretin alım gücü belli ölçülerde korunabilmektedir. Bütün bunlardan daha önemlisi ise yukarıdaki bölümlerde anlattığımız gibi yüksek koruma duvarları altında olağanüstü kârlılık oranlarıyla çalışan teknelci burjuvazi, sistemin iyice tıkanıp 70'li yıllara kadar üretim maliyeti içindeki ücret payının bir ölçüde yüksek olmasını büyük bir sorun olarak görmemekte, koruma altında olmayan diğer geri alanlarda ise ücretler daha düşük seyretmektedir. Daha sonra gelen darboğazlar sonucundadır ki, teknelci burjuvazi, düşen kârlılık oranlarını onarmak için gözünü daha fazla ücretlere dikecektir. Kaldı ki, aynı dönem, bir yandan da iç pazarın genişletilmesi, öyleyse alım gücünün

de kısmen yükseltilmesi dönemidir. Marks'ın da belirttiği gibi kapitalist sömürü yalnızca üretim aşamasında gerçekleşen bir şey değildir; o, toplumun genel tüketim kapasitesiyle de bir ilişki (ve aslında çelişki) halindedir. Yani, artı değer somut ve gerçek paraya dönüştüğü aşama olan satış noktasında, asgari bir tüketici kapasite gereklidir ve bunun için yalnızca orta sınıflar, vb yeterli değildir; toplumun bütün kesimlerinde böyle bir tüketici güç gereklidir. Bu kapitalizmin mantığı açısından çelişik bir durumdur ama yine de süreci etkiler. Örneğin 1969'da bile Türkiye'nin en büyük fabrikalarının işçileri arasında buzdolabı sahibi olanların sayısı %10'u geçmezken, 1976'da bu oran çalışanların geneli bakımından %50'nin üzerindedir. 1960'da Türkiye'de yıllık buzdolabı üretimi binbeşyüz rakamını bile bulmazken 1976'da yarım milyondan fazladır. 1970 ile 75 arasında televizyon, motosiklet, binek otomobili, vb. dallarındaki yerli üretim de tüketim de akılları durduracak kadar yüksek bir oran göstermektedir. Sadece TV tüketimi 5 yılda 5 binden 600 bine fırlamıştır. Dolayısıyla ücretlerin bu ilk dönemde aşırı düşük olmasının böyle birtakım yan faktörleri de vardır. Ve nihayet KİT'ler, ucuz tüketim malları satışının yanı sıra sanayiye sağladıkları ucuz hammadde girişiyle de üretimin maliyetinde belli bir düşüş yaratmakta, böylece kârlılık oranı artarken, bu oranı korumak için ücretlere yönelmek en azından bir dönem için mutlak bir zorunluluk olmamaktadır. Ayrıca şişkin kadrolarıyla bu kurumlar, bir başka açıdan da ayrıcalıklı işçi kesimleri yaratmışlardır. Tabii mutlaka eklemek gerekiyor; bütün bu sıraladıklarımıza iradi bir süreç fonksiyonu yüklemek, bunların yöneticilerin popülist politikalarından kaynaklandığını düşünmek çok yerinde değildir; bütün bunlar sürecin seyrinin ürünleridir. Örneğin, "ithal ikamesi süreci, iç pazarın genişliği ve canlılığı üzerine inşa edilmiştir ve bu modelde ücretler bireysel kapitalist için bir maliyet unsuru olmakla birlikte bir bütün olarak sermaye için yeniden-üretim sürecini sürükleyen bir talep unsurudur"(17) denilebilir; ama bu, özel olarak böyle bir denge sağlansın diye yapılan bir iş değildir, hatta bu

ücretin bu iki anlamı hemen her zaman birbiriyle çelişir, vb.

d) Bütün bunlardan çıkan temel sonuç, 1970'lerde başlayan tıkanma yıllarına kadar, yoğun sömürü koşullarına karşın işçi sınıfının, en azından düzenli çalışan kesimleri açısından kendi durumlarını koruyabildiği ve sınıf bilincinin gelişimini yavaşlatan bir dizi faktörün süreçte mevcut olduğudur. Ancak, kapitalistleşme süreci ilk hızını alıp belli bir durgunluğa ve sonra çöküntüye doğru yaklaştıkça büyük işçi hareketleri belirmekte ve sınıfın devrimci düşüncelerle buluşmasının da ilk ciddi örnekleriyle karşılaşılmaktadır. 1960'ların sonuna ve 70'lere gelindiğinde, durum artık kontrolden çıkmış, devrimci sendikacılık örnekleri kendini ortaya koymaya başlamıştır. 1980'in hemen başlarında 24 Ocak kararlarının mimarı olan eski MESS başkanı Özal'ın deyimiyle, artık her şeyin bir düzene konulması gerekmektedir. 1980 Ağustosunda ABD gezisinden dönerken gazetecilere "yakında grevler bitecek" dediğinde, herhalde bir bildiği vardır!

• Küçük Burjuvazi ve Orta Sınıflar

Küçük işletme, dükkan, vb. sahipleri ve memur-hizmetli takımı olarak iki ayrı kategoride incelenebilecek olan küçük burjuvazinin her iki kesimi de yeni sömürge kapitalistleşmesinin bu ilk dönemine uygun özellikler gösterirler.

a) Küçük işletme sahipleri ve dükkancılar ile daha önce sık sık sözünü ettiğimiz belirsiz-marjinal işler kategorisi aslından dönem boyunca çoğu kez iç içe geçmektedir. Sınır çizgilerinin neredeyse belirsiz olduğu bu ilişkide, sık sık geçişler yaşanır; esasen kapitalistleşme süreci sırasında canlanarak farklı sosyal ihtiyaçları açığa çıkaran ve yeni iş alanlarını yaratan ekonomik hayat, en azından bir süreliğine aşağıdan (biraz!) yukarıya geçişlere izin vermektedir. Örneğin 1965 sayımında "belirli bir adres ve kayda bağlı olmaksızın çalışanlar" kategorisi %31 oranında iken 10'dan az işçi çalıştıranlar da "geçimlik işler" sınıfında değerlendirilmekte

ve böylece %57 rakamı ortaya çıkmaktadır. Sınır çizgileri biraz belirsizdir ama tamamen de yok değildir. Marjinal alanlar ile esnaf dediğimiz daha üst kategori arasındaki fark, geçişler sorunu ile ilgilidir. Marjinal sektörün en önemli iki özelliği örgütsüzlük ve alana girişin yasalarla sınırlandırılmamış oluşudur. Oysa bu alanlar bile zaman içerisinde sistem tarafından bir düzene konulmuş, örneğin Esnaf ve Küçük Sanatkârlar Kanunu ile belli örgütlenmeler yaratılarak alana dışardan girişler kontrol altına alınmıştır. Her iş dalında ancak tek bir dernek kurulması zorunluluğu ve derneğe kayıt olmanın kural haline getirilmesi, böylece hem alanı denetlemek hem de bu kesimleri burjuva partilere bağlamak açısından yararlı olmuştur. Zaman zaman mafyatik zor ya da hemşehrilik, vb ilişkilerinin de devreye girdiği bu süreç elbette en dış çemberdeki belirsiz işleri bitirmemiş, çarpık kapitalistleşme durmadan yeni marjinal alanlar üretmiştir ama bir yandan da oturmuş ilişkilere yol açmıştır. Örneğin bütün Batı metropollerinde “kullanıp atma” sloganıyla büyük bir tüketim çılgınlığı yaşanırken yeni-sömürge Türkiye’de her şeyin tamiri ve yedek parçasının üretilmesi mümkün olmuş ve sayısız iş alanı yaratmış ama öte yandan herhangi bir alanın az çok genişlediği noktada giriş-çıkışları kayda bağlayan kurallar ve yasalar devreye girmiştir. Böylece az çok önemli denebilecek alanlarda artık üç kuruşla işe başlama imkânları ortadan kalkarken, sürekli bozulup yeniden kurulmaya mahkum bir düzen yaratılmıştır. Ancak sonuçta, bütün bunların hepsi birden politik anlamda denge mekanizmaları yaratmıştır; bir yandan ortaya durmadan yeni imkânların çıkması, özellikle kırdan gelenlerde düzen konusundaki umutları beslerken ya da en azından “yuvarlanıp gidiyoruz” deyimindeki pasifizmi öne çıkarırken, diğer yandan da o alanlardan daha da yukarıya tırmanma hayallerini canlı tutmaktadır. Daha düzene girmiş ve istikrar kazanmış alanlarda ise bir yandan artık daha net mülkiyet tutkuları belirlemekte, diğer yandan da bu mülk kavramı üzerinden politika yapan düzen partilerine yönelim artmaktadır; özellikle 20-30 yıl aynı koltuğu işgal edebilen esnaf örgütü yöneticileri vasıtasıyla

(onları milletvekili yaparak) oluşturulan bu bağlar, oligarşinin en alt kesimlere dek inen hegemonyasının geçiş yollarını oluşturmaktadır. Ve tabii hemen eklenmeli: Bu kesim açısından “devletin yenilmezliği ve karşı konulmazlığı” tabusu daha alttaki tabakalara göre çok daha net ve kesindir.

b) Küçük burjuvazinin memur ve hizmetlilerden oluşan kesiminde ise 1945-1980 arasındaki dönem ciddi bir zihin karışıklığı ile karakterize olur. Bir yandan Kemalist dönemden gelen klasik devlet memurluğu mantalitesi devam ederken diğer yandan yeni sürecin istediği kapitalist işleyişe endekslenmiş tip uzun süre bir arada yaşamışlardır. Türk edebiyatındaki en politik romanlardan biri olan Orhan Kemal’in Murtaza’sı bu çelişkili durumu çok çarpıcı biçimde anlatır. Bir yanda Murtaza’da eski tip devletçi-namuslu işgüzarlığı simgeleyen Orhan Kemal, diğer yanda da kaytarıcı-çıkarıcı, ama patronun ne istediğini bir bakışta anlayabilen uyanık tipleri ortaya koyar. O günlerden 1990’ların memur sendikalarına ve kendini işçi gibi hisseden “kamu emekçileri”ne ulaşmak için epey süre geçmesi gerekmiş, her aşamada bu derin çelişki yaşanmıştır. Ayrıca, sonradan durum ne kadar değişirse değişsin, yeni-sömürgeciliğin ilk döneminde “devlet görevlisi” olmanın salt kültürel-ideolojik değil ekonomik sihri de henüz devam etmektedir. Gerçi alınan maaşlar hiçbir zaman ahım şahım olmamış hatta işçi sınıfının mücadelesi geliştikçe iki kesim arasında ciddi dengesizlikler ortaya çıkmıştır; ama yine de iş garantisi, istikrar, emeklilik, emekli ikramiyesi, vb gibi onlarca avantaj ve hâlâ devam etmekte olan kısmi “saygınlık” duygusu, memuriyet olgusunu çekici kılmaktadır. Ancak 1970’lerden sonradır ki, düzenin krizlere girip çıkmasıyla birlikte, öğretmenlerden başlayarak memur örgütlenmeleri belirlemeye başlamıştır. Sonuçta, küçük burjuvazinin her iki kesimi açısından da yeni-sömürgeciliğin ilk dönemi, bir kargaşa ve politik belirsizlik dönemidir; canlanma ve hareketlilik yavaş yavaş oluşmakta, süreç devrimcileştikçe de bu ivme artmaktadır.

• Genel Sonuçlar

Türkiye'nin yeni-sömürgeleşmesinin bu ilk dönemi, kuşkusuz daha bir çok yönden ayrıntılarıyla incelenebilir ve yukarıda sözü edilen göstergeler ve olguların hepsi üzerine özel olarak yoğunlaşarak çalışmalar yapılabilir. Ancak, belli bir yol haritası üzerinden yaptığımız bu özet de birçok politik sonucun ortaya konulması için yeterlidir.

a) Her şeyden önce, dönem, tam da M. Çayan'ın söylediği gibi Türkiye'nin "ekonomisinden politikasına ve kültürüne dek" emperyalizmin kesin denetim ve sömürü ağına girdiği, yeni-sömürgeci politikaların bütün tipik özelliklerinin belirlediği bir dönemdir. Bu, daha önceki dönemde bağımlılık ilişkilerinin olmadığı anlamına gelmemektedir kuşkusuz; bağımlılık ilişkilerini yalnızca 1950 sonrasında başlatan klasik Kemalist solcuların tezlerinin tam tersine, Türkiye cumhuriyetin kuruluşundan itibaren açıkça kapitalizm yolunu seçmiş ve dünya kapitalist sisteminin "tek bir zincirin halkaları olduğu" emperyalist çağda, "ulusal" bir yoldan yürüme şansını böylece en baştan yitirmiştir. Durum objektif gerçeklik anlamında da böyledir, Kemalist kadronun niyeti anlamında da böyledir. 1945'lere gelindiğinde olan ise hem emperyalizmin III. Bunalım Dönemi'nin genel yönelimi anlamında, hem de yerel koşulların buna uygunluğu anlamında durumun olgunlaşmasıdır. Söz konusu olan şey, emperyalizmle ilişkilerin "başlaması" değil, belli bir rotaya girerek derinleşmesidir. Bu derinleşme, şüphesiz politik anlamda yolun düzlenmesini gerektirmiş, yeni-sömürgeci ilişkilere uygun bir dinamizmle davranamayan (D. Avcıoğlu'nun yayınladığı CIA raporlarında "gelişmeyi köstekleyen köhnemiş bürokratlar" olarak nitelenen) eski politik kadroların tasfiyesini gerektirmiştir. Böylece, yeni-sömürge sürecinin önünün yeni kadrolarla ve "çok partili demokrasi" demogojisiyle açıldığı doğrudur; ancak süreç bu kadrolar tarafından belirlenmediği gibi bu kadrolara yapılan müdahaleler de akışı geri çevirmemiştir. Sözelimi 1960 darbesi dönemine denk düşen bütün ekonomik-politik göstergeler yan yana konulduğunda, sürecin hiçbir biçimde aksamadığı, hatta oligarşinin yönetim mekanizmalarından en önemlisi olarak

bugüne dek gelen MGK gibi kurumsallıkların da bu dönemde inşa edildiği görülür.

b) Böylece oluşan uygun zemin üzerinde ve o güne dek -devletin desteğiyle- yaratılmış bulunan kapitalist birikimi temel alarak geliştirilen ilişkiler büyük bir hızla gelişmiş ve bu kapitalist birikim Türkiye'nin yeni-sömürgeciliğe bir çok başka ülkeden daha iyi bir örnek oluşturmaya neden olmuştur. İthal ikameci strateji uyarınca hızla ve son derece çarpık bir biçimde geliştirilen kapitalistleşme süreci, tam ve kesin bir bağımlılık anlamına gelmiştir. Ekonomi, bütünüyle emperyalist denetim altına girmiş, bölgede üstlenilen anti-komünist rol ile birlikte bu durum, Türkiye'yi özellikle ABD emperyalizminin ileri karakolu haline getirmiştir.

c) Bunun pratikteki anlamı ise emperyalist işgalin -yeni-sömürgeci politikanın özüne uygun olarak- gizlenmesi, emperyalizmin dıştan gelen bir işgalci güç olarak değil de ülkeyi yöneten oligarşik diktatörlüğün "içindeki" bir olgu olarak konumlanması olmuştur. Görünüşte -sık sık kesintilere uğrasa da- bir "meşru" parlamento ile yönetilen, kendi "bağımsız" karar ve politikalarını uygulayan Türkiye, yapısallaşmış bağımlılık ilişkilerinden ötürü gerçekte her zaman emperyalizmin boyunduruğunda yaşamış, emperyalizm ve işbirlikçileri ülkenin gerçek egemenleri olmuşlardır.

d) Yukarıda ayrıntılı olarak açıklandığı gibi böylece geliştirilen kapitalistleşme süreci de batıdaki örneklerden çok farklı olarak dışa bağımlı ve son derece çarpık/hastalıklı bir yoldan gelişmiştir. Önceki yirmi-otuz yıl süresince şu ya da bu ölçüde gelişmiş bulunan iç dinamikleri saptırılarak köreltilen kapitalist ekonomi, böylece tam bir vesayet altına alınmış, olağanüstü koruma ve kolaylıklar altında hızla gelişen bir tekelleşme olgusuna varılmıştır. Bir yandan bu "erken" tekelleşme olgusu, diğer yandan ise tarımdaki statükonun devrimci bir yoldan tasfiye edilememiş olması, ülkeyi yöneten hakim sınıflar blokunun bileşimini de belirlemiştir. Sürecin belirleyici unsuru olmakla birlikte,

duruma tam ve kesin biçimde hakim olamayan işbirlikçi tekelci burjuvazi, iktidarını kırdaki en gerici güçlerle paylaşmış, zoraki ve çatışmalı da olsa bu ilişki dönem boyunca devam ettirilmiştir.

e) Böylece oluşan politik yapı, sözcüğün gerçek anlamında bir oligarşi olmuştur. Bazı Latin Amerikalı devrimcilerin metinlerinde (örn. Douglas Bravo) daha çok belli ailelerin hakimiyeti olarak tanımlanan oligarşik diktatörlük, Türkiye’de tam anlamıyla sınıfsal bir karşılık bulmuş, “devlet” ya da “sermaye sınıfı” gibi kavramlardan daha üst ve daha derin bir anlam olarak, ülkenin kaderine hakim olan bloku tanımlamıştır. Binlerce ilmekle orta ve alt kesimleri de kendisine bağlayarak iktidar gücü olan bu blok, tam da bu bağların nesnel zayıflığından ötürü bir diktatörlüktür. Çünkü, gelişimindeki sakatlıktan ötürü sürekli bir kriz hali yaşayan yeni-sömürge kapitalizmi, içsel zayıflığı nedeniyle bu bağları uzun süreli ve istikrarlı biçimde sürdürememekte, durumu kontrol altında tutabilmek için sürekli biçimde çıplak ya da örtülü baskı biçimlerine başvurmaktadır.

Siyasi hayatının 2/3’ünden fazlasını sıkıyönetimler ve olağanüstü hallerle geçiren Türkiye’nin siyasi geleneğinde bu yüzden faşizm, devlete dışsal, arasıra gelip giden bir olgu olarak değil, sürekli ve yapısal bir olgu olarak yer almaktadır. Klasik burjuva demokrasilerinin hiçbir temel unsurunu taşımayan bu siyasal sistem, öte yandan bilinen Nazi tarzı -kitle temelli- bir faşizm tarifine de uymayan bir öze sahiptir. Bu, zaman zaman belli sınır çizgileri içinde parlamenter oyunların oynanmasına izin verilen, zaman zaman askeri cuntalarla terbiye edilen ama esas iktidarın her zaman blokun elinde olduğu bir yönetim biçimidir. Asya’dan Latin Amerika’ya dek dönemin bütün yeni-sömürgelerinde ABD tarafından oluşturulan siyasal sistemlerin temel unsurları, bu anlamda Türkiye’de de mevcuttur.

f) Öte yandan bu iktisadi-siyasal sistem, THKP-C terminolojisindeki en hassas kavram olan “suni-denge”nin de

zemini olmuştur. Yukarıda anlatmaya çalıştığımız yeni-sömürgeci hızlı kapitalistleşme sürecinin alt sınıflarda ve genel olarak toplumda yarattığı “gelişme” yanılsamasıyla birleşen olağanüstü baskı ve zor atmosferi, genel olarak kitlelerin politik tutumlarını etkilemiş ve alt sınıfların devrimci arayışlarını törpüleyen bir mekanizma olarak iş görmüştür. Hızlı kapitalistleşme koşullarında oluşan “sınıf atlama” düşlerinden “durumun korunabileceği” hayallerine dek bir dizi faktörle beslenen ve bu mantalitenin krize girdiği her noktada soluk aldırılmaz bir baskı atmosferiyle değişik bir alternatife yönelmenin önünü kesen sistem içersinde, kitlelerin hoşnutsuzlukları birikmekte, ancak sistemin özüne yönelen bir sınır çizgisinin beri yanında tutulmaktadır. Türkiye tarihinin devlete her zaman aşırı bir önem atfeden özgün niteliklerinden de beslenen bu durum, kesin bir hareketsizliği ifade etmediği gibi, her toplumsal sınıf ve tabaka için de aynı kalınlığa denk düşmemektedir. Aynı şekilde bu durum, basit olarak “kitlelerin zor yoluyla sindirilmesi” gibi tarihin bütün dilimlerinde bütün ülkelerde görülebilecek olan genel bir olguyu değil, yeni-sömürgecilik koşullarında özel koşullarda oluşmuş özel bir olguyu ifade etmektedir.

g) Aynı zamanda yine bu iktisadi-siyasal sistem, kendi iç yapısının sağlıksızlığından kaynaklanan nedenlerle kapitalizmin bilinen devreleriyle açıklanamayacak ölçüde yoğun ve sürekli bir kriz haliyle karakterize olmaktadır. Yani, Leninist terminolojide “ezeni de ezileni de etkileyen büyük bir çöküntü hali ve yönetilenlerin eskisi gibi yönetilmek istemedikleri yönetenlerin de eskisi gibi yönetemedikleri toplumsal durum” olarak tanımlanan “milli kriz” ya da “devrimci durum” hali, yeni-sömürge koşullarında süreklilik göstermektedir.

Kendi iç olanak ve dinamikleriyle değil, emperyalizme bağımlı çarpık kapitalist gelişme emperyalist ekonomilerin krizleri, durgunluk dönemlerini tolere edebilecek ekonomik ve siyasal birikimden yoksun olduğu için kapitalist dünyadaki sık sık

yaşanan dalgalanmaları, krizleri derin biçimde yaşamaktadır. Bu durum, hem oligarşi içinde krizin elden edilen artık değeri paylaşma noktasında oldukça çatışmalı bir ilişki yaratmakta, hem de krizin yükünün sürekli biçimde emekçi sınıfların

rejime duydukları tepkiyle başlangıçta bir dönem Kürt aşiretlerinin birçoğu ve özellikle büyük feodal toprak ağaları, DP'ye yönelmişler ve arazi rejimindeki, vb. bir sürü rüşvet yoluyla sağ partilere (büyük ölçüde islami cemaatların da yönlendirmesiyle) uzun sürecek bir bağlanma dönemine girmişlerdir.

Ancak öte yandan aynı süreç, kapitalistleşmenin olgularını bütün coğrafyaya yayarak kapalı yapıları kırdıkça, yoksul Kürt kesimlerinde de büyük bir hareketlilik oluşmuştur. Bir yandan büyük toprak mülkiyetini daha da merkezileştiren, diğer yandan ise eski hayat biçimlerinin dengesini bozarak yüzbinlerce insanı yerinden yurdundan ederek kentlere yığan çarpık kapitalistleşme süreci, ayrıca kapitalist ilişkilerin yan ürünleri olan iletişim araçlarını, vb. Kürt coğrafyasına taşımıştır. Böylece devrimci-ulusal fikirlerde de belli bir gelişme olmuş, özellikle o dönemin yaygın deyimıyla "talebeler" üzerinden akıp gelen yeni fikirler, eski tip ulusalcılığın sınırlarını zorlamaya başlamıştır. Zaten çok güçlü bir isyancı damar üzerinde duran Kürt coğrafyası, başlangıçta reformist kanallardan akan bir sol-yurtseverlik biçimiyle zaman kaybetse de bir süre sonra kendi yolunu bulacak, 71 hareketinin de güçlü etkisi altında daha devrimci odaklar ortaya çıkacaktır.

i) Ve nihayet, işçi sınıfı hareketinin ve devrimci sosyalizmin serpilip gelişmesinin de bu dönemin ikinci yarısına denk düşmesi ve bu iki olgunun artık buluşmaya başlaması raslantı değildir. Bir yandan nicel olarak gitgide artan işçi sınıfı kitlelerinin, özellikle 60'ların ikinci yarısından itibaren hareketlenmesi, ortaya oldukça sarsıcı kendiliğinden pratikler koymaya başlaması söz konusuysa, diğer yandan da sol, TKP'nin onca yıllık sağ çizgisinden kurtulmaya çabalamaktadır. TİP'le başlayan sosyalist fikirlerin yaygınlaşması süreci, kısa sürede devrimci sosyalist inisiyatifi doğurmakta ve bir kopuş noktasına gelinmektedir.

İlk kargaşa ve bulanıklık dönemlerinin atlatılmasından sonra

M. Çayan önderliğindeki Partimizin doğuşu ve sürece müdahalesi, dönemin en çarpıcı ve tarihsel olgusudur. Böylece yol açılmış, buz kırılmıştır; her dönemin kendine özgü bir devrimcilik biçimi yaratması anlamında bu, bir zorunluluktur da. Yeni-sömürgeciliğin birinci döneminin kırılma noktalarına gelinirken Türkiye sosyalizminin de bir dönemi tarihsel anlamda kapanmakta ve devrimci sosyalizmle açılan yeni dönem başlamaktadır. Kısa sürede gelen fiziki imha da bu gerçeği değiştirmeyecek, Kızıldere'nin hemen birkaç yıl sonrasında devrimci sosyalist hareket yeniden ortaya çıkacaktır. Üstelik bu kez, sistemin gitgide tıkanmakta olan işleyişine de bağlı olarak çok daha yoğun bir toplumsal hareketlilik ve sınıf hareketinin yükselişi söz konusudur.

▪ Tıkanma ve Sonun Başlangıcı

Artık yavaş yavaş denizin suyunun çekildiği günlere gelinmekte, yeni-sömürgeci "kalkınma hamlesi"nin sınırları kendisini dayatmaya başlamaktadır. İlk sinyalinin, 1958'de IMF'nin Menderes'in önüne koyduğu 4 Ağustos devalüasyon paketiyle veren düzen, 60'lar boyunca her şeye rağmen durumu idare edebilirken emperyalist sistemin 1970 kriziyle birlikte bütün esneklik mekanizmalarını yitirmeye başlamıştır. Bretton Woods sisteminin çöküşü, Vietnam yenilgisi, halk kurtuluş savaşlarının basıncı altında pazarların güvensizleşmesi, petrol fiyatlarının tırmanışı ve kârlılık oranlarındaki keskin düşüş, birbiri ardına gelip sistemi vururken, 1970 Ağustosunda bir gecede doların fiyatını 9 liradan 15 liraya yükseltmek zorunda kalan yeni-sömürge Türkiye de bütün bu çöküntü noktalarını misliyle yaşayacak ve büyük toplumsal hareketliliklere sahne olacaktır.

Özellikle 70'li yıllar, artık bir anlamda düzenin kitleleri "kazanmak" için en son barutunu kullandığı yıllar olacaktır. 80'lere gelindiğinde ise karşılaşacağımız şey, artık yeni sömürgeciliğin başka bir versiyonudur ve bu yeni tarzı inşa edebilmek için de asker postalları yeniden devrededir. (Sürecek)

DİPNOTLAR

- (1) M. Kemal, CHP'nin kuruluşunda söylev, akt. İ. Cem, Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi
- (2) Sabiha Sertel, Roman Gibi, Akt. Y. Küçük, Planlama Kalkınma ve Türkiye, sf. 76
- (3) I. Sanayi Planı Dökümanları, Afet İnan'dan akt. Y. Küçük, Planlama kalkınma ve Türkiye, sf. 250
- (4) Rozaliev, Türkiye'de Kapitalizmin Gelişmesi sf. 111
- (5) Korkut Boratav, Türkiye Tarihi, 4. Cilt, sf. 298
- (6) H. Magdoff, Çağdaş Kapitalizmin Bunalımı
- (7) Doğan Avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni.
- (8) H. Çetinkaya, Soğuk Savaşın Ekonomik Temeli, Düşün Dergisi, Ağustos-Eylül, 1985
- (9) age
- (10) Doğan Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi
- (11) Rozaliev, age. sf. 771
- (12) Y. Küçük, age.
- (13) Rozaliev, age
- (14) Korkut Boratav, Türkiye'de Popülizm: 1962-1976, Yapıt Toplumsal Araştırmalar Dergisi, s. 1
- (15) Y. Kanbolat, Türkiye Ziraatinde Bünye Değişikliği, 1963
- (16) F. Başkaya, Azgelişmişliğin Sürekliliği, sf. 106
- (17) K. Boratav, age, sf. 329

(*) *Dipnot: Bu yazı Nisan 2003 yılında sosyalist barikat dergisinin 12. sayısından itibaren yazı dizisi olarak yayınlanmıştır. Bu birinci bölümdür 2. ve 3. bölümler devam edecek...*